

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Кафедра теорії культури і філософії науки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти
на тему:

СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР У ПОШУКАХ НАЦІОНАЛЬНО-
КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Виконала:
студентка 4 курсу групи ОКК-41
напряму підготовки
03 – Гуманітарні науки
спеціальності 034 – Культурологія
освітньої програми «Культурологія»

Анна ЛОШУК

Науковий керівник:
доктор філософських наук,
професор Ярослав БІЛИК
Рецензент: доктор
філософських наук, професор
Галина ФЕСЕНКО

Підсумкова оцінка: за національною шкалою:
кількість балів: _____
Підпис керівника _____

Кваліфікаційну роботу захищено на засіданні Екзаменаційної комісії
Протокол № __1__ від « 13 » червня 2025 р.
Голова Екзаменаційної комісії _____ ЛИСЕНКОВА В.В._____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО- КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ТЕАТРАЛЬНОМУ МИСТЕЦТВІ	6
1.1. Поняття національно-культурної ідентичності.....	6
1.2. Роль театру у формуванні національної свідомості та збереженні культурної спадщини.....	14
Висновки до розділу 1	17
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР: ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ	18
2.1. Основні напрями розвитку сучасного українського театру	18
2.2. Вплив соціально-політичного контексту на розвиток українського театру	21
2.3. Роль драматургії, режисури та акторської гри у відображенні національно- культурної ідентичності	27
Висновки до розділу 2	39
РОЗДІЛ 3. ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ТЕАТРА	40
3.1. Національна тематика у сучасному українському театрі.....	40
3.2. Вплив сучасного українського театру на формування національної свідомості глядачів	44
Висновки до розділу 3	51
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена, в першу чергу ситуацією, в якій перебуває Україна. На тлі геополітичних та соціальних змін, що відбуваються в країні, театр стає важливим інструментом для осмислення національної ідентичності та її трансформацій у сучасному суспільстві. В умовах глобалізації та культурної гомогенізації, сучасний український театр має можливість не тільки зберігати, а й розвивати національні традиції, створюючи нові форми культурного виразу, які відображають унікальність українського досвіду та народності.

Театральне мистецтво завжди було майданчиком для експресії соціальних і політичних змін, тому вивчення сучасного українського театру є необхідним для розуміння того, як мистецтво реагує на виклики часу, виражаючи думки і почуття, які формують національну самосвідомість. Враховуючи важливість театру в суспільному житті, дослідження цієї теми дозволяє глибше зануритися в процеси, які визначають національну культуру та її динаміку в умовах постмодерної епохи.

Національно-культурна ідентичність в українському театрі може бути розглянута через призму взаємодії з різними мистецькими течіями. Це дозволяє дослідити не лише роль театру в збереженні і розвитку національної культури, але й його вплив на формування сучасної української ідентичності. У цьому контексті дослідження сучасного українського театру є надзвичайно актуальним, оскільки воно дозволяє глибше зрозуміти механізми культурної самореалізації в умовах новітніх соціальних і політичних трансформацій.

Питання, пов'язані з дослідженням національно-культурної ідентичності у сучасному українському театрі, розглядаються у працях таких науковців як Т. Бевз, О. Бондарева, І. Бурнашов, С. Васильєв, Г. Веселовська, П. Гай-Нижник, П. Герчанівська, М. Козловець, І. Кресіна, Ю.Мельничук, О. Наконечна, Є. Нищук, О. Орлова, Я. Підгора-Гвяздовський, В. Слуцький, А. Сміт, Б. Струтинський, Г. Філіпчук, О.Чепалов, О. Шевченко, Н. Юган.

Проте в українській дослідницькій літературі досі залишається недостатньо дослідженою обрана тема. Цим обумовлена актуальність даної роботи.

Мета дослідження полягає в аналізі процесів, що відбуваються в сучасному українському театрі в контексті пошуків національно-культурної ідентичності.

Для досягнення мети необхідно виконати наступні завдання:

- висвітлити поняття національно-культурної ідентичності;
- розглянути роль театру у формуванні національної свідомості та збереженні культурної спадщини;
- дослідити основні напрями розвитку сучасного українського театру;
- проаналізувати вплив соціально-політичного контексту на розвиток українського театру;
- висвітлити роль драматургії, режисури та акторської гри у відображенні національно-культурної ідентичності;
- розглянути особливості представлення національної тематики у сучасному українському театрі;
- дослідити вплив сучасного українського театру на формування національної свідомості глядачів.

Об'єктом дослідження є сучасний український театр, його художні практики, постановки та процеси, що відбуваються в контексті пошуків національно-культурної ідентичності.

Предметом дослідження є аналіз художніх і культурні стратегій, які використовуються в сучасному українському театрі для вираження національно-культурної ідентичності.

Методи дослідження включають вивчення драматургії та постановок для виявлення елементів національної ідентичності, символіки, культурних кодів та ідей; контент-аналіз (вивчення театральних вистав через аналіз їхнього змісту, тематики та національних аспектів); соціокультурний аналіз (вивчення взаємодії театрального мистецтва з соціокультурними процесами, зокрема визначення ролі театру в формуванні національної свідомості та ідентичності в сучасній Україні); історико-культурний метод (дослідження розвитку театрального мистецтва в

Україні з урахуванням історичних, політичних та соціокультурних змін, які впливають на національну ідентичність).

Наукова новизна дослідження полягає в інтерпретації національно-культурної ідентичності крізь призму сучасного українського театру, що дозволяє розглядати театр як важливий інструмент формування та трансформації національної свідомості в умовах постколоніального розвитку України; аналізі взаємодії театру з соціокультурними та політичними процесами, що відбуваються в Україні, зокрема в умовах війни, європейської інтеграції та глобалізації; окресленні специфіки сучасного українського театрального мистецтва, яке активно розвивається в умовах післяреволюційних змін і пропонує нові можливості для дослідження національних тем, етнічних і культурних контекстів; вивченні змін у трактуванні національної ідентичності через театральні практики, які охоплюють новітні форми театральної виразності та адаптацію традиційних елементів у сучасному контексті; виявленні нових підходів до дослідження прийомів, які використовуються в сучасних виставах, зокрема їхній вплив на формування національної ідентичності через творчість українських режисерів, драматургів та акторів.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в узагальненні нових підходів до театрального мистецтва, що можуть бути використані в навчальних програмах театральних академій та курсах, а також для підготовки наукових публікацій і статей; використанні результатів дослідження для оптимізації державної культурної політики, зокрема у підтримці театральних ініціатив, що сприяють розвитку національної культури і театрального мистецтва як важливого елементу національної ідентичності. Результати дослідження можуть бути корисними для театральних і культурних установ, освітніх закладів, а також для розробки нових проектів, що сприяють збереженню і популяризації української культурної спадщини.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ТЕАТРАЛЬНОМУ МИСТЕЦТВІ

1.1. Поняття національно-культурної ідентичності

Національно-культурна ідентичність є фундаментальним поняттям у сфері театрального мистецтва, адже театр слугує не тільки засобом художнього вираження, а й потужним інструментом формування і збереження колективної ідентичності. Театральні образи і сюжети, сценічні рішення та мова вистав відзеркалюють глибинні коди української культури, які мають вплив на світогляд української нації та її самосприйняття. У цьому підрозділі буде проаналізовано суть національно-культурної ідентичності, її ключові ознаки, особливості і взаємозв'язок із театральним мистецтвом як формою культурної комунікації.

Актуальним завданням української державної освітньої політики є формування національно-культурної ідентичності. Цей процес відіграє важливу роль у формуванні та розвитку національної самосвідомості, патріотизму чи особистісного самовизначення громадян. Його цінність можна підтвердити низкою нормативно-правових документів, що регламентують культурну, освітню та виховну діяльність і вектор яких спрямований на утвердження національної ідентичності, особливо серед покоління молодих людей.

Нормативна база, наприклад, Закон України «Про освіту», акцентує увагу на необхідності виховання молоді з фокусом на національну гордість, підтримку культурних цінностей і традицій. Цей закон встановлює важливість освіти, яка б формувала в учнів і студентів відчуття належності до національної культури, підвищення рівня патріотизму та розуміння своєї важливості у майбутньому розвитку України [21]. Тим часом, Закон України «Про культуру» підкреслює важливість розвитку культурної спадщини як частини національної ідентичності, що має відображатись у навчальних програмах, культурних ініціативах, тощо [20].

Також дуже важливе значення у формуванні історичної пам'яті та національної свідомості має українська законодавча база, наприклад стандарти, що присвячені вшануванню борців які боролися за незалежність у двадцятому столітті. Саме ці документи сприяють осмисленню етапів визвольної боротьби. Такий підхід дає можливість не тільки зберегти пам'ять про історичні постаті та події, що мали вплив на становлення ідентичності України, а й ділитися цими знаннями з наступними поколіннями через освітню систему.

У цьому контексті важливими є також рішення парламенту щодо вшанування учасників АТО та підтримки національно-патріотичного виховання, яке стало пріоритетом в освітній політиці після 2014 року [40]. Ці ініціативи спрямовані на формування поваги до тих, хто захищає державу, посилення патріотичного настрою молоді та зміцнення національної єдності.

Підтримка та розвиток національної ідентичності реалізуються також через програмні документи, наприклад Національну стратегію розвитку освіти до 2021 року та Концепцію патріотичного виховання дітей і молоді. [31, 48]. Ці документи визначають етапи інтеграції патріотичного виховання у процес освіти для того щоб прищепити повагу до традицій культури, символів, історії та формування відповідального ставлення до долі України та сприяють становленню свідомої молоді на національному тлі, яка розуміє свій вплив у контексті національних цілей і завдань, а також має чітке уявлення про свою відповідальність за розвиток ідентичності, культури та національної свідомості.

Питання ідентичності було детально досліджене відомим психологом І. Бехом та викладене у його статті «Ідентифікація у вихованні та розвитку особистості». У своїй роботі науковець розглядає ідентичність як внутрішній, дещо суб'єктивний стан індивіда, який відображає його усвідомлення своєї стійкості, ідентичності та безперервного існування. І. Бех наголошує, що саме переживання відіграє особливу роль у формуванні ідентичності людини [4].

Дослідники І. Бех та К. Журба розглядають поняття «національно-культурна ідентичність» як глибоко особистісне переживання своєї належності до українського народу та національної спільноти, що супроводжується засвоєнням

її моральних орієнтирів. На їхню думку, цей процес проявляється через самоототожнення, уподібнення та формування національної Я-концепції [5, с. 33]. Дослідники наголошують, що базою, основою національно-культурної ідентичності є глибоке усвідомлення індивідом своєї приналежності до українського суспільства, а також на прийнятті його етичних засад. Важливими компонентами такої ідентичності є самоповага, почуття національної гідності, прагнення до справедливості, відповідальність, здатність відстоювати свої права та свободи, а також відданість Україні та прагнення розвивати її майбутнє [6, с. 28–29].

К. Журба відзначає, що становлення національно-культурної ідентичності має опиратися на такі важливі фактори, як історична правда, колективна пам'ять, національні ідеали, самосвідомість, гідність та патріотизм [19, с. 96].

Подібну думку має також і К. Чорна, яка розглядає національно-культурну ідентичність як синтез любові до Батьківщини, до історичного образу свого народу, віри в духовну силу і призначення. Вона також підкреслює важливість здатності осмислювати історію, культуру, мистецтво, традиції, звичаї та символіку своєї нації, регіону та володіння рідною мовою [55, с. 107].

О. Шевченко вважає що національно-культурна ідентифікація це процес ототожнення особистості з тією чи іншою нацією. У центрі цього процесу – суб'єктивне відчуття приналежності до національної спільноти, що виникає завдяки емоційному зв'язку. Саме це переживання і формує систему уявлень та оцінок, які відображають особливості та риси національного життя та передбачають прийняття суспільних цінностей та норм. Кінцевим результатом цього процесу є становлення «Я-образу» індивіда як члена своєї нації [56, с. 6].

О. Шевченко досліджує явище національно-культурної ідентичності у трьох векторах:

1. як соціально-психологічний підсумок когнітивно-емоційних і ціннісних процесів, що забезпечують зв'язок особистості з національною спільнотою;
2. як важливий компонент національної самосвідомості, який поєднує

мотиваційні та когнітивні аспекти характеру;

3. як елемент загальної соціальної ідентичності, що тісно взаємодіє з «Я-образом».

О. Шевченко також підкреслює, що процес формування національно-культурної ідентичності є тривалим і може продовжуватись майже усе життя людини, проходячи різні фази, які відповідають віковим етапам її психічного розвитку [56, с. 8].

Національно-культурна ідентичність може проявлятися як неусвідомлений внутрішній стан людини, особливо коли немає зовнішніх загрожуючих факторів. На етапах «національного спокою» вона не перетворюється на соціальну чи психологічну проблему, бо людина може природно інтегруватися у спільноту та націю через підсвідоме почуття спорідненості з іншими представниками своєї спільноти [17, с. 64]. І. Кресіна наголошує, що національна свідомість базується на усвідомленні громадянської, політичної та територіальної єдності, а також культурної та психологічної унікальності та близькості. Національно-культурна ідентичність проявляється у відчутті належності окремої особи або спільноти до певної нації [23, с. 87]. Це підкреслює нерозривний зв'язок між національною свідомістю та національною ідентичністю.

Національно-культурна ідентичність – це елемент ідентичності соціуму, яка формується у процесі зіставлення своєї національної культури з іншими культурами та націями [32 с. 111]. Як зазначає В. Огнев'юк, у гармонійній формі така ідентичність вирізняється толерантністю та відкритістю. Націоналізм абсолютизує роль нації, вимагаючи безумовної віддачі та некритичного прийняття його ідеологічних стандартів та принципів. Його послідовники думають що лише через постійну боротьбу нація може забезпечити власне існування, незалежно від об'єктивних факторів [35, с. 111].

Як каже В. Огнев'юк, освіта має діяти так, щоб запобігти націоналістичним тенденціям і у той же час підтримувати національну ідентифікацію молоді: «Молоді люди повинні вміти відрізнити національне обмеження та багатонаціональне різноманіття. Хоча такий підхід може вплинути на втрату

ідентичності національної з-поміж здобувачів освіти, що звучить ідентично із закликами окремих західних політиків і науковців до денаціоналізації» [35, с. 111].

Т. Потапчук стверджує, що національна свідомість виражає ставлення до національних процесів, а національно-культурна ідентичність являє собою самопізнання людини та її розуміння свого місця на національній арені. Вона переконана, що національна свідомість показує відношення особистості до національного, а національно-культурна ідентичність є особистим ставленням людини [41, с. 56].

Газіна І. трактує явище національно-культурної ідентичності як сукупність чи низку поведінкових проявів, що відображають усвідомлення особою своєї приналежності до української нації, гордість за таку приналежність, самоповагу як носія національної ідентичності, а також ціннісне ставлення до української мови, культури, символіки, усвідомлення їхнього значення. Саме це усвідомлення повинно спиратися на певний обсяг знань і практичних умінь, зокрема обізнаність у національній культурі (традиції, обряди чи фольклор, тощо) [12, с. 33].

Подібного підходу дотримувався і А. Литвиненко, вважаючи, що національна культурна ідентичність – це стан «національного спокою», тобто людина не сумнівається у своїй приналежності до нації, оскільки глибоко це усвідомлює. Ця ідентичність є природним, невимушеним знанням, яке передається з покоління в покоління. Вона формується органічно і не вимагає зовнішнього примусу. Проте, коли національна ідентичність стає соціальною чи психологічною проблемою, її визнання та прийняття потребують глибоких психологічних зусиль [26, с. 9].

Матвієнко О. слушно підкреслив, що ключовими чинниками формування національно-культурної ідентичності є патріотизм, любов до свого народу, толерантність, моральна стійкість і гуманізм – саме ці якості сприяють духовному розвитку нації. Рефлексивне та гуманістичне взаєморозуміння між членами спільноти розширює потенціал кожної особистості, допомагаючи їй

самореалізуватися та брати активну участь у власному житті [27, с. 60].

Робота М. Козловець також важлива для нашого дослідження. У своїй книзі «Феномен національної ідентичності: виклик глобалізації» автор зазначає, що національна ідентичність визначається низкою характеристик. Перш за все, в основі «етнічного феномену» лежить визнання себе як колективної спільноти, відмінної від інших. Такий підхід може конкретизувати прояви національного самовизначення, особливо такі аспекти, як «національні почуття», «національні інтереси» та «національні концепції», таким чином сприяючи становленню та зміцненню національної ідентичності [20, с. 21].

Дослідник трактує національну ідентичність як зв'язок індивіда з «народом» і «нацією» і вважає її ключовими елементами переконання людей (сприйняття членами нації один одного як співвітчизників), спільне історичне минуле, сучасне існування та бачення майбутнього, колективні дії, проживання в одній країні, спільний національний характер [20, с. 40].

Г. Ващенко зробив неабиякий внесок у становлення та розвиток національної ідентичності, наприклад, через свою книгу «Виховний ідеал». Саме цей дослідник заклав основи педагогіки на національному українському тлі. Він виклав концепцію виховного ідеалу та віднайшов модель освітньої системи, яка орієнтується на становлення культурної та національної ідентичності покоління молодих людей. Головну мету української нації вчений визначив як «здобуття власної волі» та окреслив ключові завдання: по-перше, об'єднатися і боротися за реалізацію прагнень до національно-державної незалежності; по-друге, відбудувати спустошену країну, розвивати промисловість, сільське господарство й торгівлю, будувати нові фабрики й заводи; по-третє, підвищити рівень духовної культури, освіти, науки і мистецтва до рівня передових країн Європи та Америки. Ващенко наголосив, що в процесі розбудови незалежної України молодь має не лише враховувати уроки минулого, а й готуватися до забезпечення національної незалежності в майбутньому. Він підкреслив, що мета, яку українці поставили перед собою тисячу років тому, актуальна і в наш час, і залишиться такою ще багато століть – служити Батьківщині. Під таким гаслом має відбуватися

виховання української молоді.

Національна ідентичність є комплексним процесом та явищем, а однією з важливих його складових є культурна ідентичність. Суть національної ідентичності лежить у свідомому зіставленні з тією чи іншою культурою та повному прийнятті стандартів, цінностей та моделей поведінки, чи навіть й інших культурних особливостей цієї нації, що є загальноприйнятими суспільством.

Культурна ідентичність відображає усвідомлене відчуття належності особистості до певної культури, і це формує ціннісне ставлення людини до себе, до інших культур та націй, до спільноти, і, врешті решт, усього світу. У книзі Е. Сміта «Національна ідентичність» національно-культурна ідентичність в основному являє собою унікальний тип колективної ідентичності з низкою рис, які є ключовими. Серед них – історична територія або Батьківщина, спільні міфи та історична пам'ять, єдина масова та громадська культура, спільні юридичні права та обов'язки для всіх членів, а також спільна економіка, що забезпечує можливість вільного пересування в межах національної території. Головні риси містять: історичну територію або Батьківщину, міфологію, фольклор та колективну пам'ять, єдину культуру (народну та публічну), рівні юридичні обов'язки та права для всіх членів спільноти, а також спільну економічну систему, що могла б забезпечити змогу для вільного пересування у межах національного простору та території. Нація постає перед нами як спільнота яка має свою певну назву, володіє особистою історичною територією, має коріння територіальне, ділить культурну спадщину, економічний устрій і правову єдність [62].

Культурне самовизначення особистості має вплив на становлення духовного світу та орієнтирів особистості. Оскільки культура формується у певних історичних умовах, то вона набуває унікальних особливостей, які можуть бути специфічними. Національно-культурна ідентичність може виникати саме тоді коли особистість соціалізується у процесі прийняття та засвоєння суспільних елементів свідомості, цінностей, культурних уподобань, звичок, норм і

стандартів які домінують у тому чи іншому суспільстві. Вона охоплює багато елементів: формування світогляду нації, мови, культури, ідеї нації та засвоєння основних моральних цінностей. Приналежність до конкретної культури значною мірою грає роль і впливає на стиль та життєвий уклад, спосіб життя індивіда.

Загальновідомо, що мова грає важливу роль у формуванні національної ідентичності, а її роль у становленні держави є максимально важливою на тлі сучасних подій. Г. Філіпчук поділяє думку про важливість мови як фундаментального елементу ідентичності українського народу. Він звертає увагу на той факт, що напередодні здобуття незалежності України в інформаційному просторі фігурувало число 376 — саме стільки років, за деякими джерелами, тривали спроби знищити українську мову [53]. Попри багатовікові утиски, українському народові вдалося зберегти і відстояти свої основні духовні опори: рідну мову, культурну спадщину, історичну пам'ять і віру, які становлять сутність національної самобутності. Саме ці цінності стали внутрішнім щитом, що захищав українську свідомість від нав'язаних комплексів меншовартості, залежності й вторинності.

Українська мова, яка витримала численні переслідування, сьогодні є не лише засобом комунікації, а й глибоким символом незламності, гідності та національного духу. Вона має бути основоположною цінністю держави, а кожен громадянин — усвідомлювати її як джерело національної гордості, честі й патріотизму.

Національно-культурна ідентичність може проявитися через призму персонального відчуття приналежності до народу та нації України, а також з цим має йти опліч усвідомлене прийняття її моральних та етичних орієнтирів. Це явище можна назвати процесом самоідентифікації та становлення Я-концепції, яку можна проявити і ідентифікувати у самоповазі, національній гідності, вмінні користуватися правами і свободами, справедливості, відповідальності, любові до України та бажанні пов'язати свою долю з її майбутнім.

Формування такої ідентичності є одним з ключових завдань суспільства, зокрема для того, щоб українська нація розвивалась та утверджувалась як

повноцінна нація. Політичне тло цієї проблема, тобто важливість зберегти територіальну цілісність держави, зміцнити її, розвивати громадянську спільноту та визначити роль і місце України у геополітичному та культурному контексті, зумовлює потребу розробки політику подолання кризових явищ, існуючих в українській національній ідентичності [25, с. 28].

Отже, поняття національно-культурної ідентичності розглядається як складне соціально-психологічне явище, що формується на основі самоусвідомлення особистістю своєї належності до нації, культури та ціннісної системи спільноти. Узагальнення поглядів дослідників дозволило виявити головні ознаки ідентичності: глибинну прив'язаність до історичної пам'яті, мови, традицій та культурної спадщини. Ці компоненти виступають основою для формування свідомої позиції особистості у суспільстві та створюють ідейне підґрунтя для подальшого аналізу ролі театру в цьому процесі.

1.2. Роль театру у формуванні національної свідомості та збереженні культурної спадщини

Театр є однією з основних форм мистецтва та має вагомим значення у процесах формування національної свідомості, а також збереження культурної спадщини. Особливість театру в його здатності передавати не лише емоції та ідеї, які визначають ідентичність народу, а й глибокі культурні та історичні контексти. Театр був важливим інструментом з давніх-давен, через нього суспільства виражали свою національну самобутність, традиції, унікальні культурні особливості та зберігали мову [9].

Основна функція театру в контексті формування національної свідомості полягає в його відображенні та переосмисленні національних цінностей, а також ідеалів та боротьби за незалежність. Майданчиком для відображення історичних подій, народних героїв і важливих культурних символів часто ставали театральні постановки, що сприяло формуванню почуття патріотизму та єдності серед громадян. Коли національна ідентичність перебувала під загрозою через

зовнішні або внутрішні виклики, це було вкрай важливим.

Театр також сприяв збереженню культурної спадщини через репрезентацію фольклору, народних традицій та мовних особливостей, що і було основою національної культури. Сприяючи формуванню глибокого розуміння своєї культури та історії, були створені вистави, які засновані на традиційних міфах, легендах і піснях. Вони допомагали передавати молодшим поколінням знання про свої корені. До того ж, театральне мистецтво давало змогу осмислити важливі культурні явища та соціальні процеси через активне обговорення.

Відтворення класичних творів є важливою частиною національної літератури в театрі і полягає в збереженні культурної спадщини. Відродження класики через театральні постановки дозволяє глядачам відчувати силу та актуальність цих творів в сучасному контексті. Театр формує громадську думку, сприяє культурному розвитку нації, зміцнює національну ідентичність та виступає важливим інструментом у формуванні національної свідомості та збереженні культурної спадщини[10].

Як одна з найбільш яскравих форм мистецтва, театр відіграє важливу роль у формуванні національної свідомості та збереженні культурної спадщини, тому що він є не лише відображенням реальності, а й важливим інструментом, що здатен впливати на громадську думку, а також передавати важливі історичні події та зберігати національні традиції.

Вирішальне значення для становлення нації мали постановки, які висвітлювали важливі події та персоналії, були платформою для відтворення національної історії. Глядачі можуть зануритися в історичні моменти, саме завдяки театральним виставам, пережити разом з героями боротьбу за незалежність, за права і свободи, відчувати себе частиною дійства. Усе це дозволяє формувати глибше розуміння свого місця в історії та належності до великої культурної спадщини. Через емоційний досвід, а не лише через інформаційне сприйняття, театральне мистецтво дає можливість пережити історичні події.

Основою для збереження та популяризації традиційних культурних цінностей могли бути театральні вистави. Народні звичаї, обряди, музика, танці,

костюми, часто відображаються на сцені, що дозволяє молодому поколінню дізнаватися про традиції, активно долучатися до їх переживання, відтворення та сприяє вихованню почуття гордості за свою культуру, а також стимулює інтерес до народних ремесел, фольклору та інших складових національної спадщини.

Театр також має особливу здатність адаптувати культурні традиції до сучасних умов, створюючи нові форми виразності, які водночас зберігають зв'язок з минулим і відповідають викликам сучасності.

Соціальна функція театру як майданчика для обговорення важливих проблем є вкрай важливою, бо фокусується на темах національної ідентичності, єдності народу, боротьби за незалежність та культурного самовизначення. Усі вистави, які розкривають ці питання, формують у глядачів глибше усвідомлення своєї національної приналежності, а також сприяють об'єднанню громадян навколо важливих ідей. Вистави допомагають формувати громадську позицію та зміцнювати внутрішній дух нації.

Театр був і залишається потужним засобом боротьби з зовнішніми загрозами, зокрема через постановку на сцені питань агресії, а також знищення національної ідентичності або культурних традицій щодо чужих культур.

Формуванню національної свідомості також сприяють дослідження української історії та фольклору. Основою для національного відродження стає розвиток освіти та її вплив на культуру України, зокрема вивчення мови, літератури та традицій [29].

Крім того, збереження культурної спадщини, є важливим аспектом національної безпеки. Матеріальні та нематеріальні цінності, які сприяють формуванню спільної національної історичної пам'яті, є однією з ключових основ єднання та українського суспільства. Захист культурної спадщини сприяє збереженню ідентичності та самобутності нації.

Театр, як і література та інші форми мистецтва є важливими інструментами у формуванні національної свідомості та збереженні культурної спадщини, оскільки вони сприяють передачі та збереженню національних цінностей, традицій та історії.

Отже, теоретичне осмислення ролі театру в контексті національно-культурної ідентичності дозволяє глибше зрозуміти його функцію як засобу формування національної свідомості та підтримки культурної спадщини. Це відкриває нові можливості для подальших досліджень і практичного застосування театрального мистецтва у контексті національної ідентичності.

Висновки до Розділу 1

Перший розділ дослідження окреслює теоретичні засади розуміння національно-культурної ідентичності в контексті театрального мистецтва.

У результаті аналізу:

- уточнено визначення поняття національно-культурної ідентичності, зокрема через синтез соціально-психологічного, культурологічного та педагогічного підходів;
- з'ясовано, що національно-культурна ідентичність формується як у свідомій, так і підсвідомій площині, охоплюючи почуття належності, морально-етичні орієнтири, історичну пам'ять, мову та традиції;
- систематизовано бачення різних авторів щодо чинників формування ідентичності, з акцентом на роль освіти, історії, мови, колективної пам'яті;
- визначено, що театр як форма культурної комунікації має вагомий потенціал у процесах збереження та трансляції національних цінностей;
- проаналізовано здатність театру не лише зберігати культурну спадщину, а й формувати національну свідомість завдяки впливу на емоційну сферу глядача.

Таким чином, створено теоретичне підґрунтя для подальшого дослідження сучасного українського театру як інструмента національно-культурної ідентифікації в умовах новітніх політичних та соціальних викликів.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР: ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

2.1. Основні напрями розвитку сучасного українського театру

Театр є важливою складовою культурного життя країни. Він відображає суспільні трансформації, глобалізаційні процеси та розвиток нових мистецьких форм. В умовах інформаційного перенасичення та цифрових технологій театр зберігає свою унікальну функцію живого мистецтва. Такий підхід сприяє глибокій емоційній взаємодії між глядачем і митцем. На відміну від віртуального простору, який часто посилює відчуття самотності, театральна сцена створює можливості для безпосередньої комунікації та емоційного обміну між учасниками дійства: театр стає не лише засобом художнього вираження, а й способом подолання соціальної ізоляції.

Не зважаючи на зростаючий інтерес до експериментальних театральних форм, нової драми, авангардних постановок і мультимедійних рішень, важливим залишається питання збереження духовної та освітньої ролі театру в суспільстві. Розуміння основних напрямів розвитку сучасного українського театру є необхідним для подальшого вивчення його впливу на культуру, суспільну свідомість і мистецькі процеси в Україні [36].

Нашою метою є проаналізувати основні напрями розвитку сучасного українського театру, зокрема його естетичні особливості, соціокультурні впливи та інноваційні форми виразності. Дослідження спрямоване на виявлення ключових тенденцій театрального мистецтва в Україні, визначення його ролі в суспільстві та оцінку значущості поєднання театру з іншими видами мистецтва [35]. Ми розглянемо сучасний український театр як явище мистецької та соціокультурної сфери, що розвивається під впливом суспільних змін, політичної ситуації, глобальних тенденцій та новітніх художніх підходів.

На розвиток українського театру суттєво впливають сучасні суспільні трансформації, сприяючи появі нових творчих об'єднань і альтернативних

сценічних платформ. Останні роки відзначаються зростанням незалежних театральних колективів, зокрема «МІСТ» (Молодіжний інтерактивний сучасний театр), «КХАТ» (Класичний Художній Альтернативний Театр), «Гайдамаки ХХІ століття», «Дикий театр» та «Театр мігранта». Молоде покоління режисерів не лише оновлює репертуар Національного театру, а й активно експериментує з театральною мовою [47].

Окремим важливим явищем сучасного театру є розвиток «нової драми», яка відображає дисгармонію між індивідом і суспільством та загострює увагу на соціальних проблемах. Її ключовими особливостями є використання молодіжного сленгу, розмовної української, ненормативної лексики, а також акцент на героях-маргіналах – представниках соціально вразливих груп. Сцена обговорює складні проблеми, табуйовані теми, таким чином відображаючи глибинні суперечності нашого суспільства і спонукаючи переосмислити реальність, у якій ми живемо.

Однією з прогресивних тенденцій сучасного українського театру є популяризація жанру театру-читки, який сприяє відкриттю нових імен у драматургії. Цей формат дозволяє презентувати публіці актуальні драматичні тексти ще на стадії їхнього становлення, відкриваючи перспективи для подальших постановок. Серед найвідоміших авторів, що працюють у цьому жанрі, – Неда Неждана, Наталія Ворожбит [32].

Сучасний український театр активно взаємодіє з модерністськими мистецькими практиками. Це проявляється у використанні іронії, деконструкції текстів, цитування класичних творів та вільній інтерпретації змістів. У цьому допомагають нові для українського театру напрями, такі як перформанс, хепенінг та інші. Вони розглядаються не лише як засіб експерименту з виразними можливостями театру, а й як спосіб вираження певної соціальної або моральної позиції митців. Такі підходи дозволяють розширювати межі традиційного театру та залучати нові категорії глядачів.

Одним із важливих викликів, що постає перед сучасним театром, є необхідність збереження балансу між розважальною та просвітницькою

функцією. В умовах інформаційного перевантаження масова аудиторія часто очікує від театру лише легкого дозвілля, однак мистецтво сцени продовжує відігравати важливу роль у формуванні естетичного світогляду суспільства [51]. У цьому також значно допомагає активна взаємодія театру з іншими видами мистецтва, зокрема кінематографом, комп'ютерною графікою, хореографією, музикою та світловими ефектами. Театр не стоїть на місці, а продовжує розвиватись відповідно до запитів суспільства та технічного розвитку.

Не менш важливим для українського театру є його поширення за кордоном. Однією з ключових постатей сучасного українського театру є Владислав Троїцький – режисер, продюсер, організатор мистецьких фестивалів та засновник важливих театральних ініціатив. Його діяльність охоплює широкий спектр проєктів, серед яких мистецький центр DAX, фестиваль сучасного мистецтва «Гогольфест», Український інститут нової драми та проєкт «Містична Україна» [51]. Творчість Троїцького та його новаторські експерименти сприяють популяризації українського театру на міжнародній арені, демонструючи його високий художній рівень та здатність до інновацій.

Сучасний український театр є динамічним явищем, що поєднує традиційні та інноваційні підходи до сценічного мистецтва. Він реагує на суспільні трансформації, активно експериментує з новими формами та засобами виразності, а також зберігає свою освітню та культурно-просвітницьку функцію. Завдяки розвитку нової драми, альтернативних театральних форм і мультимедійних проєктів український театр зберігає свою унікальність, утверджуючи себе як важливий елемент національного культурного простору та частину світового театального процесу.

Таким чином, сучасний український театр демонструє здатність до постійного оновлення, зберігаючи зв'язок із традицією й водночас активно експериментуючи з новими формами вираження. Його розвиток спрямований не лише на художній пошук, а й на формування суспільного діалогу, осмислення актуальних тем та глибше залучення глядача до процесу співпереживання. Це закладає основу для подальшого розгляду взаємозв'язку театру з соціально-

політичними трансформаціями в країні.

2.2. Вплив соціально-політичного контексту на розвиток українського театру

Розвиток театру завжди відбувається в тісному зв'язку з суспільно-політичними процесами, які визначають не лише його змістове наповнення, а й умови існування. Такі зміни в незалежній Україні вплинули не лише на соціальну структуру, але й змінили суспільні настрої. Професія режисера чи актора втратила колишній престиж, а творчість у свідомості молоді стала асоціюватися з економічними труднощами, що призвело до зниження її популярності. Як наслідок, кількість молодих акторів, режисерів і драматургів значно скоротилася, а випускники профільних вишів стикалися з проблемами працевлаштування через брак робочих місць і негнучку кадрову політику державних театрів. Це спричинило «старіння» театральних колективів, що позначилося на їхньому репертуарі та творчих пошуках. За словами молодого покоління театралів, «український театр практично перестав зачіпати суспільно значущі та філософські теми, свято увірувавши, що публіку не слід турбувати, змушувати страждати й думати» [10, с. 11].

Криза академічної театральної системи та державних театрів, а також прагнення до нових форм і більшої творчої свободи сприяли появі в Україні численних незалежних театральних колективів. Саме вони стали осередками для нового покоління митців і дали імпульс розвитку унікальних театральних феноменів.

Більшість критиків, драматургів і режисерів погоджуються, що Революція Гідності стала точкою відліку для нового етапу українського театру [32, с. 105]. Йдеться не просто про реформи, які тривають уже понад 30 років, а про якісні зміни у самому підході до театрального мистецтва. Від 2014 року кількість і якість театральних колективів почали зростати, а пік розвитку незалежних театрів припав на 2017 рік – тільки у Києві на 28 офіційних театрів існувало

понад 100 незалежних [8, с. 2].

Протягом тридцяти років незалежності України пошук нових творчих ідей та форм приніс вражаючі результати – сучасний український театр вже не є лише розважальним простором, відірваним від реальності, а став справжнім відображенням суспільних проблем, тривог і досягнень.

Після Революції Гідності відбувся поступовий процес переосмислення української національної ідеї, історії незалежності та бачення майбутнього країни. Цей переломний момент став каталізатором змін, об'єднуючи суспільство навколо європейського вибору України і запустивши численні трансформації всередині держави. Політичні події знайшли своє відображення у соціокультурній сфері, втілювались у творах, спогадах та історіях учасників і очевидців Революції Гідності, а також подальших подій на сході України [9]. Сформувався потужний пласт насичених суспільно-політичних змін, які вимагали художнього осмислення, зокрема через театральне мистецтво як одну з найбільш динамічних і комунікативних форм творчості.

Першими театральними відгуками на події після Майдану стали вистави «Кордони і відстані» [10, с. 67], присвячена анексії Криму, та монодрама «Ато: інтерв'ю з військовим психологом» [7]. Вони з'явилися вже через пів року після Революції Гідності, ставши початком осмислення цих подій, творчої рефлексії та вираження пережитих емоцій через мистецтво.

Призначення молодого режисера-новатора Стаса Жиркова на посаду художнього керівника театру «Золоті ворота» приблизно збіглося у часі з подіями 2014 року. Його прихід став справжнім ковтком свіжого повітря для столичного театального життя, оскільки він одразу заявив про себе як експериментатор, відкритий до співпраці з молодими акторами, драматургами та іншими митцями.

«Коли я очолив театр "Золоті ворота", ми стали одними з перших в незалежній Україні, хто почав робити копродукції. Спершу це була спільна робота з Молодим театром – так з'явилася вистава «Сталкери», потім копродукція з Івано-Франківським театром – так народилася вистава Слава Героям» [16], – зазначав Жирков.

Його підхід до театру був радше лабораторним, аніж традиційним: він відмовився від традиційного уявлення про театр як про «святилище», де слід говорити лише пошепки. Завдяки активності та сміливим ідеям Жирков швидко здобув визнання як серед глядачів, так і в мистецьких колах України та за її межами. Згодом його запросили до Театру на Лівому березі, де він продовжував свою творчу діяльність аж до початку повномасштабного вторгнення.

Деякі п'єси представників нової української драми можна віднести до жанру соціального театру. До таких належать, зокрема, вже згадані «Кордони і відстані» [10, с. 67] та «Ато: інтерв'ю з військовим психологом» [7] херсонського режисера Андрія Мая, а також проєкт «Щоденники Майдану» [9], який повністю базується на реальному досвіді учасників революційних подій і не потребує додаткової художньої обробки. Ці вистави піднімають важливі питання справедливості та людяності, розкривають почуття громадянина України, коли його реальність в один момент змінюється на військову, коли кожен день – нова боротьба за свободу як власну так і всього народу.

Окрім соціального театру, який набув суттєвого розвитку в Україні, варто окремо згадати і політичний театр, який наразі є досить перспективним напрямом у театральному мистецтві. Хоча у світовій драматургії цей жанр не є новим, особливості історичного розвитку України довгий час стримували його повноцінне становлення. Лише після проголошення незалежності у 1991 році українські митці отримали достатню свободу слова й творчості, щоб відкрито звертатися до гострих політичних тем. Однак через кризові явища та застій у театральній сфері політичний театр не сформувався як окремий напрям.

Після Революції Гідності український театр зазнав значних змін, вступивши у новий етап свого розвитку, а російське вторгнення 2014 року і подальша повномасштабна війна 2022 року ще більше вплинула на його зміст і функції.

Україна вже має досвід роботи театральних колективів, що переміщуються, акторів, які стали вимушеними переселенцями, а також аудиторії, яка складається з внутрішньо переміщених осіб. У 2015 році за ініціативою української драматургині та режисерки Наталії Ворожбит і німецького режисера

Георга Жено був заснований «Театр переселенця» в Києві [42], який здобув значну популярність. Спочатку цей проєкт мав соціальну мету та отримав підтримку посольства Німеччини в Україні. Ця ініціатива стала справжнім сенсаційним явищем, викликавши великий резонанс і відкривши нові можливості для українських митців. Перша постановка під назвою «Де схід?» [42] стала не лише інноваційним театральним проєктом, а й зосередила увагу на соціальній групі вимушених переселенців та внутрішньо переміщених осіб. У виставах брали участь справжні переселенці, які пережили вторгнення російських військ у свої домівки. Це був театр, який розповідав історії свідків окупації та початку війни. Особливістю вистав став їхній терапевтичний ефект, що підняв рівень українського театру й став прикладом для інших проєктів. Кожен учасник працював із психологами, адже повторне переживання травматичних подій на сцені вимагало особливого підходу через великі психічні навантаження.

Також вистава «Сіра зона» [10, с. 69], створена кримською режисеркою Галиною Джикаєвою та драматургами Деном і Яною Гуменними стала подібним простором для поширення історій переселенців, які постраждали від російського вторгнення. У ній також виступали реальні люди замість професійних акторів, які працювали над збором свідчень та інтерв'ю. Такий підхід дав можливість створити виставу, що базувалась на реальних подіях та емоціях, зберігаючи при цьому елементи творчості.

Після 2014 року український театр активно піднімає питання, що мають критичне значення для незалежної України, зокрема, проблему взаємин між Сходом і Заходом. Одним із таких проєктів стало створення рок-п'єси «R+J» [42], яка розповідає історію двох закоханих – Роми зі Львова та Юлі з Донецька, що переживають свою любов на тлі напружених відносин між Сходом і Заходом України. Цей проєкт здобув популярність і був запрошений на численні європейські фестивалі.

Протягом періоду з 2014 по 2022 роки тема війни в українському театрі, особливо у державних театрах, де було зосереджено більшість театральних

колективів, розкривалася недостатньо яскраво або навіть ігнорувалася. Державна політика в цій сфері була, м'яко кажучи, незадовільною.

Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року не тільки актуалізувало попередній досвід, але й створило нові виклики для суспільства, а отже, й для театру. У перші тижні повномасштабної війни всі театри в Україні припинили свою роботу та зосередилися на вирішенні нагальних проблем. Багато з них стали центрами волонтерської діяльності, притулками для внутрішньо переміщених осіб і тих людей, чії домівки були зруйновані. Театр у Маріуполі, ставши прихистком для місцевих мешканців, зазнав безпрецедентного руйнування через дії агресора [61]. Ці події довели, що війна не обминула нікого і що український театр, як ніколи, має стати голосом українського суспільства, яке не просто намагається вижити під обстрілами, а активно бореться.

Після того, як стих перший шок, театри почали поступово відновлювати свою діяльність. Перші київські театри відновили роботу вже в квітні 2022 року. Головною турботою стало питання безпеки – приміщення повинні були мати укриття, а кількість квитків визначалась відповідно до кількості місць в укриттях. Івано-Франківський драмтеатр, маючи підвальне приміщення, одним із перших відновив вистави. Для того, щоб перебування у театрі було безпечним для глядачів і самих акторів, деякі театри були переміщені далеко від адміністративних будівель, які могли стати мішенями для обстрілів. Багато митців та театральних колективів поєднують свою творчість із волонтерською діяльністю, організовуючи благодійні вистави та збираючи кошти на підтримку Збройних сил України. Безліч відомих та менш відомих акторів і режисерів стали частиною ЗСУ і захищають країну на передовій, водночас продовжуючи підтримувати мистецтво. Коли є можливість, вони беруть участь у театральних постановках. Така діяльність надихає не лише публіку, але й сам театр не здаватись і продовжувати жити, не зважаючи на такі обставини.

Найважливіші зміни відбулися в свідомості українців: в театрах перестали ставити російську класику, зросла популярність українських класичних і нових вистав, а також світової драматургії. Процеси дерусифікації охопили всі театри,

багато з яких почали відмовлятися від використання слова «російський» у своїх назвах. Наприклад, «Національний академічний театр російської драми імені Лесі Українки» змінив свою назву на «Національний академічний драматичний театр імені Лесі Українки». Такі зміни говорять про припинення ототожнення українців з росіянами. В усіх сферах почало приходити широке усвідомлення індивідуальності.

Загалом, діяльність театрів під час війни та ставлення українців до театрального мистецтва демонструють величезну потребу в такому виді взаємодії, що дозволяє глядачам осмислити реалії війни та відчувати підтримку в боротьбі. Єдність є нашою силою. Оскільки не всі мають можливість виступати на сценах, українські митці знайшли альтернативні способи донести свої думки про Україну, війну та особистий досвід. Вебпроекти Віталіни Біблів, Юрія Андруховича, Тетяни Міхіної та студентів Київського університету імені Івана Карпенка-Карого, стали важливими ініціативами для висвітлення цих тем [45]. Велику популярність також здобули особисті історії, що створили цілу низку мемуарів і свідчень – так звані «Щоденники війни», охоплюючи волонтерську діяльність, полон, виїзд з окупованих територій та інші аспекти. Митці переосмислювали свій досвід і ділилися ним з іншими українцями і світом.

Творчість драматургів активно розвивалася, оскільки війна принесла нові теми та стимули. На порталі Ukrdrama HUB з'явилися тексти, що відображають сучасну ситуацію в Україні. Вже за кілька годин вони ставали доступними для міжнародної аудиторії. У Львові було започатковано проєкт «ДрамПост» [54], що об'єднував написання текстів, переклади, читання, майстер-класи та інші активності для збору коштів на підтримку українських бійців. О. Бондарева відзначає зростання популярності української military-драми, яка стала важливим інструментом для передачі болю та героїзму українського народу, що відстоює свої цінності. Ці твори показують процес формування української нації в умовах війни [7].

У 2022–2023 роках особливо активізувався розвиток (пост)документального театру. Цей формат став потужним інструментом для роботи з травмою та

посттравматичними станами, зосереджуючись не лише на тому, «як це було», а й на «тому, що сталося після цього» [45]. Теоретичні основи та практичне бачення цього підходу були представлені в лекції Рози Саркісян, яка розкрила позитивні аспекти роботи з травмою та проблеми ретравматизації.

Отже, український театр останнього десятиліття реагує на глибокі суспільно-політичні зміни не лише як відгук, а як повноцінна форма осмислення національної реальності. Він став простором пам'яті, діалогу й протесту, об'єднуючи митців, переселенців, військових і звичайних глядачів навколо тем війни, ідентичності та справедливості. Це показує, що сучасний театр в Україні уже не є лише естетичним явищем — він виступає дієвим інструментом соціального впливу.

2.3. Роль драматургії, режисури та акторської гри у відображенні національно-культурної ідентичності

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну призвело до значних змін у масовій свідомості українців. Ми почали активніше сприймати себе не лише як народ, здатний чинити опір зовнішній агресії, а й як спільноту, яка переосмислює свою колективну ідентичність. Війна Росії проти України є нападом на нашу ідентичність, важливою частиною якої є культурна спадщина. Театр є складовою такої спадщини і саме він активно ілюструє суспільний діалог про національні цінності та формування ідентичності. Його стан у часи війни відображає не лише зміни у світогляді українців, а й визначає майбутні перспективи збереження національної самобутності та культури.

Драматургія, режисура та акторська гра – це основні елементи театрального мистецтва. В умовах воєнного стану ці складові стають особливо важливими, оскільки вони є потужним інструментом для формування та утвердження національної свідомості, а також для збереження і передачі культурної спадщини.

Питання розвитку театральної культури в Україні та збереження національної ідентичності частково висвітлюються в наукових дослідженнях.

Зокрема, Ю. Мельничук у своїй статті «Український театр на шляху до власної ідентичності: історичні передумови, виклики та перспективи» розглядає історичні передумови формування сучасного українського театру під час здобуття державної незалежності. Автор зазначає, що основними напрямками розвитку театру в Україні стали утвердження національної ідентичності, процеси дерусифікації та десовєтизації, а також пошук нових підходів до організації театральної діяльності [28, с. 151].

Є. Нищук вважає, що у воєнний час особливого значення набуває такий вид театрального мистецтва, як моновистава. Це пояснюється тим, що вона слугує формою сповіді актора перед глядачем, а також інструментом осмислення екзистенційних питань та національної самоідентифікації [34, 101].

Як зазначає Т. Бевз, повномасштабне вторгнення РФ в Україну сформувало нову реальність, зміцнивши відчуття політичної єдності. Українці засвідчили перед собою та світом свою національну самосвідомість і громадянську ідентичність, підтвердивши готовність відстоювати незалежність, територіальну цілісність, єдність, свободу та культуру [2, с. 8]. Ці події стали переломним моментом для українського театру, який разом з національною культурою перетворився на інструмент боротьби проти так званої «великої російської культури» [2].

Для кращого розуміння процесу формування національної ідентичності в Україні після здобуття незалежності важливо виділити дві основні особливості цього явища. По-перше, держава досить активно підтримувала розвиток українського театру та кінематографії, орієнтуючи їх на класичну літературу, сільську тематику, дім та традиційні образи українців. По-друге, осмислення архетипів національної культури здійснювалося через звернення до сучасності, що включало нові незвичні режисерські підходи, сучасні форми вираження та сюжети в театральних і кінематографічних постановках.

Революція Гідності стала вирішальним моментом для пробудження та зміцнення національної єдності та формування загальноукраїнської ідентичності. У 2014–2018 роках — на тлі війни на Сході України та анексії

Криму — роль театру як засобу міжрегіонального діалогу значно зросла. Він став потужним інструментом для налагодження діалогу серед різних поглядів на майбутнє України, а також для сприяння примиренню між представниками різних національностей і релігійних груп. Ліберальні цінності, такі як права людини, рівність, свобода та самореалізація, стали основою театральних фестивалів, а вистави, які їх відображали, здобули особливу популярність серед глядачів.

Сучасний український театр уникнув моралізаторства та пропагандистського пафосу, натомість створив простір для вираження різноманітних конфліктів і осмислення актуальних суспільних проблем, залишаючи їх відкритими для обговорень. Іноді театр навіть набував пророчого характеру. Автори сучасних п'єс не обмежуються традиційними жанрами, такими як історична хроніка, трагедія або драма – досить часто сучасні драматурги, звертаючись до трагічних сторінок історії України, поєднують у своїх творах історичну основу з елементами барочної драми, переосмислюють минуле крізь призму сучасності, водночас зберігаючи реалізм як основний художній метод зображення дійсності [28].

У період 2014–2018 років на сценах театрів різних форм власності було поставлено багато нових українських драматургічних творів, що торкалися актуальних тем, вводили нових героїв та розширювали жанрову палітру п'єс. Серед важливих постановок цього часу виділяються вистави за творами Наталії Ворожбит, зокрема «Вій 2.0», «Квітка Будяк» і «Зернохочище». Окрім театральних проєктів, Ворожбит також стала авторкою сценарію до знакового фільму «Кіборги» та співавторкою сценарію екранізації роману Сергія Жадана «Ворошиловград» під назвою «Дике поле» [28].

Важливим є також внесок самого Жадана в українську культуру, адже його поезія художньо осмислює національні події та ідеї й суттєво впливає на розвиток сучасного культурного простору. Він, як представник сходу України, у своїх творах заперечує спроби поділу країни на Захід і Схід, зсуваючи дискусію від розмежування до пошуку самоідентифікації. Його творчість піднімає питання

криз української ідентичності, що не знаходили відображення в офіційних структурах, медіа чи публічному просторі. Ми бачимо як українські митці активно аналізують розриви та суперечності громадянської ідентичності через свої творчі практики. Вони досліджують причини й наслідки внутрішніх ідентифікаційних криз, а багато з них поєднують мистецтво з громадською діяльністю, спрямованою на створення реального діалогу про цінності та сенси.

До 24 лютого 2022 року українське театральне мистецтво пережило суттєві зміни в своїх ціннісних орієнтирах, швидко адаптуючись до нових вимог воєнного часу. Це стало важливим і захоплюючим періодом для української драматургії, який ознаменувався реалізацією багатьох інноваційних театральних проєктів. Вони поєднують сучасні технології з психологічними та соціальними експериментами і потребою збереження як особистих, так і національних традицій, а також універсальних людських цінностей.

Цей період характеризується появою нових жанрів і форм виразності в театрі, таких як трансформація моновистав, що залучають багатьох акторів до Збройних сил України та інших добровольчих формувань. Це призвело до створення нового жанру – «поезія з окопу». Автори прагнуть поділитись своїми специфічними переживаннями, показати цивільним, що в окопах сидять такі ж люди з такими ж звичними для всіх почуттями, але іншим видом роботи. Вони діляться своєю місією, пробуджують таке ж завзяття у глядача та знаходять розуміння у очах побратимів. Ця місія полягає у формуванні спільного простору культурних цінностей, які визначають національну ідентичність в умовах війни.

Війна стала каталізатором значних змін в українському театрі, серед яких:

- перехід на українську мову;
- відмова від російської культури;
- усвідомлення важливості оновлення репертуарної політики;
- зростання уваги до української драматургії.

Серед українських театрів є ті, що зазнали руйнувань від російських обстрілів, зокрема Маріупольський драматичний театр. Усвідомлення своєї ролі як каталізатора соціокультурних змін спонукало режисерку театру Л. Колосову

стати його директоркою. Першою роботою, яку актори театру розпочали на Закарпатті, стала п'єса про Василя Стуса, представлена в прем'єрній виставі «Крик нації». Стус став символом відродження театру в Маріуполі, визначивши його подальший розвиток. Вибір цієї постаті був логічним, оскільки Василь Стус, поет з Донеччини, загинув, борючись за українську мову та культуру, що є досить символічним в умовах повномасштабної війни та тотального знищення росіянами української культурної спадщини.

З 1999 року в Херсоні щорічно проводився театральний фестиваль «Мельпомена Таврії», на якому виступали театри з різних країн і міст України. Проте у 2022 році через війну фестиваль відбувся у Львові в онлайн-форматі з 10 по 19 червня. У заході брали участь театральні колеги з Франції та Португалії, презентуючи онлайн-покази французького фестивалю «In Extremis» та португальської вистави «Без діалогів, але з жестами». Гасло фестивалю того року – «Мельпомена Таврії – Голос Херсонщини» – підтвердило, що, незважаючи на територіальні претензії ворога, українці тримаються і продовжують свої культурні традиції

Однією з важливих театральних подій останніх років стали постановки І. Уривського, режисера, який активно шукає нові підходи до інтерпретації творів української класичної літератури на сцені. Важливу роль у розвитку українського театального мистецтва відіграла його вистава «Калігула» за п'єсою А. Камю, поставлена в Національному театрі ім. І. Франка. Глядачі проводять паралелі між давньоримським тиранством та сучасністю і дають можливість усвідомити абсурдність та причини вчинків тирана-правителя, а також переосмислити феномен «циклічного зла» і образ «мовчазного народу», що є надзвичайно актуальною алегорією для ворогів України.

Не менш важливим кроком у розвитку театру і загалом української культури стала дерусифікація. Театри Києва, Миколаєва, Харкова, Одеси та інших міст відмовились від використання терміна «російський». У майбутньому очікується, що всі аспекти, пов'язані з ментальними та ідейними відмінностями, будуть враховані в контексті українських цінностей, оскільки кожен українець

переосмислює питання своєї національного, етнічного та особистого усвідомлення.

В умовах війни питання національної ідентичності вийшло на перший план, оскільки воно є основою безпеки та соціальної відповідальності нації. Формування цієї ідентичності відбувається під впливом різноманітних факторів, серед яких культура має вирішальне значення. Український театр як її складова відігравав і продовжує відігравати одну з ключових ролей у розвитку національної свідомості, допомагаючи українцям усвідомлювати свою унікальність і зберігати традиції та культуру предків загалом.

Драматургія впливає на формування національної ідентичності безпосередньо через вибір тем, персонажів і конфліктів, які відображають націю, її цінності, історичні події та культурні традиції. Через текст п'єси драматург може висвітлити ключові аспекти національної самосвідомості – боротьба за незалежність, збереження мови, важливі соціальні та політичні питання, які впливають на ідентичність нації. П'єси, які торкаються таких тем, стають важливими елементами в процесі формування громадянської ідентичності [44].

Українська казкарка і прозаїк з Вінничини Надія Симчич дебютувала як драматургиня у 2012 році з трагікомедією «Хата, або Кінець епохи вишневих садів» [46]. У діалозі між персонажами Віталієм та дідом Миколою розкривається суть конфлікту між проросійськи та проукраїнськи налаштованими частинами українського населення: для молодого чоловіка хата «воняє», а для старшого – ні, оскільки в ній жили його предки. Дід Микола бере матрешку з серванта, привезену тіткою з Червоної площі, і пояснює, чому вона не може стояти поряд з бюстом Шевченка: «Він для кожного українця – як рідний! Тільки не всі це розуміють!» Цікавим елементом є те, що негативні персонажі п'єси, зрадники національних ідеалів, спілкуються лише російською мовою, а трагічна сцена протистояння родини та бійців «Беркуту» відтворює реальні події на Майдані та вулиці Інститутській взимку 2013-2014 років. Н. Симчич майстерно та зрозуміло зображає у цій пророчій та символічній п'єсі настрої поміж людей, вона транслювала важливість самоідентифікації себе як

частини нації, коли велика частина громадян були ще надто русифіковані для роботи над цим.

Про розуміння своєї русифікованості та відхід від неї говорить персонажка Аня Ганни Яблонської у драматургічному циклі з трьох п'єс «Діалоги про Батьківщину». Для дівчини після Помаранчевої революції «все змінилося», їй стає соромно, що на Майдані вона навіть не могла співати Гімн України до кінця, оскільки не знала слів. Це обережно ставить під сумнів позитивний вплив спільного простору з Росією, а також деструктуризує совецько-російські міфи у суспільній свідомості.

Цикл «Діалоги про Батьківщину» починається п'єсою «Київ – Москва», де дія розгортається у купе пасажирського поїзда під час перетину україно-російського кордону. У п'єсі кордон постає як потенційна загроза для українців, які змушені хитрувати, вигадавши, що написати у міграційній картці, і відчують полегшення, коли все вже позаду. Процес перетину цього рубежу вкотре підкреслює, що українці за межами своєї країни на шляху до Москви не мають жодних прав. Однією з яскравих сцен, які відображають це, є момент, коли російський прикордонник замість увімкнення світла в купе, світить ліхтариком у обличчя пасажирів, наче вони злочинці, які ховаються в темряві, а він є героєм-рятівником.

Важливо, що творці сучасної української драматургії в постколоніальній Україні активно формують незалежне від Росії культурне поле, яке охоплює всі рівні драматургічного письма. Це включає спростування радянських інтерпретацій історичних подій, як в погляді на минуле, так і в контексті сучасної української історії та культури, аналізуються злочини тоталітарних режимів ХХ століття, скоєні проти українців, відбувається болісне осмислення національного коріння та історії й культури в «українській версії». З'являються численні постколоніальні особисті оповіді та родинні саги, орієнтовані на європейський рівень постколоніальної гуманітаристики. Усе це відображає нове осмислення себе та країни у нових умовах.

24 лютого 2022 року поставило крапку в ідеї спільного культурного

простору з Росією для тих, хто ще вважав її актуальною. Це стало унікальним шансом для української культури і її складової – драматургії повністю позбутися впливів імперського центру та почати говорити про свою країну та її народ не з позицій колонізованого народу, а з акцентом на унікальність, як на потужну силу, що врешті-решт зруйнує імперію і займе гідне місце на світовій арені. Цестворює нові погляди та припущення щодо того як надалі буде розвиватись український театр та які саме аспекти визначатимуть вектори руху драматургії.

Насамперед, усе, що пов'язане з Росією та радянським спадком, стало в Україні токсичним – від існування російських та російськомовних театрів до репертуару, мови вистав та відкритих веб-ресурсів для їх представлення, не кажучи вже про мову драматургічних конкурсів [47].

Режисура є не тільки мистецтвом керування сценічною дією, але й способом інтерпретації тексту. Саме це визначає як він буде сприйнятий аудиторією. На відміну від літературного твору, театральний текст не існує поза сценою: він вимагає матеріалізації у фізичній формі, що відбувається через режисера, який інтерпретує його через власну призму сприйняття, культурний контекст та сучасні умови. Режисер виступає посередником між автором та глядачем, його трактування може суттєво змінити сприйняття вистави. Театр загалом є місцем для діалогу з публікою, і режисура дає можливість поставити перед глядачами важливі питання, спонукати їх до переосмислення своїх переконань і сприяти розвитку емпатії до персонажів.

Режисура, як процес втілення тексту на сцені, здійснює подальшу інтерпретацію ідей, закладених у драматургії. Через режисерські рішення, використання простору, музики та світла, постановка отримує нові смислові акценти, які можуть посилити або змінити сприйняття національних тем. Режисер стає своєрідним мостом між історичним контекстом і сучасним сприйняттям глядача, актуалізуючи питання національної ідентичності. Важливим елементом, який часто використовують режисери, є поєднання традиційних елементів української культури, таких як народна музика, костюми, символіка, з новими театральними формами, що дозволяє зберігати культурну

спадщину і водночас звертатися до новітніх тенденцій у театрі.

Останніми роками український театр зазнає значного впливу не тільки політичних подій всередині країни, а й глобалізаційних процесів, соціокультурних змін і технологічних інновацій. Однією з основних характеристик сучасного театру є впровадження новітніх технологій у створення сценічних постановок. Режисери, зокрема Т. Трунова та А. Мая, активно використовують мультимедійні засоби, відеоарт, а також елементи віртуальної та доповненої реальності. Це не лише відкриває нові можливості для інтерпретації тексту та поглиблює емоційний досвід глядачів, залучаючи їх до активнішої взаємодії з творами. Українські режисери також активно експериментують із жанровими формами, розмиваючи межі між драмою, комедією, трагедією та документальним театром. Постановки таких митців, як В. Троїцький із «ДахаБраха» та Я. Федоришин, показують, як змішування жанрів дозволяє виявити нові пластичні та змістовні шари творів, пропонуючи глядачам незвичайні інтерпретації відомих сюжетів [49].

Постановка п'єси «Мина Мазайло» М. Куліша в режисурі С. Жиркова є прикладом такого переосмислення класичного твору через призму сучасних уявлень про національно-культурну ідентичність. Використовуючи нові для нашого театру сценічні рішення, такі як мультимедійні ефекти та сучасні музичні композиції, режисер створює діалог із глядачем, який акцентує увагу на значенні національної самобутності у глобалізованому світі. Чітко виражена через візуальні та звукові елементи вистава актуалізує тему культурної ідентичності та підкреслює її важливість у сучасних умовах [47].

Ще одним прикладом переосмислення класичної п'єси є постановка Т.Трунової. Режисерка звертається до творчості І. Котляревського: вона повному інтерпретує «Наталку Полтавку», підкреслюючи роль жінок у суспільстві, а також збереженні та передачі народних традицій. Відчуті глибокий зв'язок із культурною спадщиною допомагають сучасні візуальні стилі та елементи українського фолку.

Андрій Май у свою чергу використовує сучасні театральні техніки, щоб

розкрити важливість історичної пам'яті та національної ідентичності у п'єсі «Життя великого Гетьмана». Робота є інтерактивною, завдяки чому глядачі стають частиною історії і мають змогу відчутти її актуальність. Постановка наголошує на значенні знання власної історії та пам'яті як невід'ємних складових національної ідентичності, роблячи історичні події більш доступними і зрозумілими для сучасного глядача.

Усі ці вистави є прикладами того, як режисура в Україні активно працює над створенням нових шляхів виразності національно-культурної ідентичності, режисери інтерпретують класичні тексти та інтегрують їх у сучасний контекст. Вони розкривають нові горизонти для розуміння нашої історії та ідентичності та роблять український театр одним із найбільш динамічних та експериментальних у світі завдяки використанню інноваційних сценічних рішень.

Культурні та соціальні контексти відіграють важливу та постійну роль у формуванні режисерських підходів у театрі, визначаючи специфіку театрального процесу. Вони впливають не лише на теми й сюжетні лінії вистав, а й на способи їх інтерпретації та візуального представлення. Культурне середовище певної країни чи регіону часто стає головним джерелом натхнення для режисерів, що виявляється у виборі літературних творів, історичних подій або народних міфів як основи для сценічних постановок. Звертаючись до культурної спадщини, режисери не тільки відновлюють інтерес до національних традицій та історії, але й інтерпретують їх у контексті сучасних викликів. Такий підхід дозволяє глядачам відновити зв'язок з власною культурою та оцінити її важливість і значення в сьогоденному світі.

У сучасному театрі етичні питання стають дедалі актуальнішими, створюючи значний вплив на прийняття режисерських рішень. Це стосується відповідальності за висвітлення чутливих тем та зображення різних соціальних верств населення. Враховуючи ці аспекти, режисери створюють вистави, які розважають, але при цьому сприяють просвіті, формуванню емпатії та взаєморозуміння.

Доволі різкий перехід від класичної до сучасної режисури відобразив

глибокі зміни у підходах до трактування тексту. Від точного чіткого відтворення до творчого переосмислення та експериментів, режисура стала сценою для пошуків чогось нового у старому. У цьому процесі режисер виступає не лише як інтерпретатор, але й як шукач, творець нових сенсів, який робить театр простором для постійного діалогу між минулим, теперішнім і майбутнім [54].

Сучасна режисура, застосовуючи новітні технології, розширює межі театру, дозволяючи не лише адаптуватися до змін, але й активно створювати нові способи взаємодії з аудиторією. Це відкриває безмежні можливості для театрального мистецтва, даючи виставам глибину, унікальність та сильний емоційний відгук.

Акторська гра, у свою чергу, реалізує ідеї драматурга і режисера на сцені за допомогою емоційної виразності, психологічної глибини та взаємодії з іншими акторами. Відтворюючи переживання та почуття, актори можуть передати глядачам як образи персонажів, так і їхні погляди та ідеї, приміряти роль символу боротьби нації за свою свободу та самобутність. Крім того, їхня майстерність дозволяє глядачам глибше усвідомити історичні й культурні контексти, у яких проживає персонаж.

Завдяки талановитим акторам театр відображає культурну спадщину та адаптує її до сучасного сприйняття, створюючи нові сенси та підкреслюючи актуальність національних тем [51].

Прикладом цього є діяльність Олександра Піскунова – у своїй грі він демонструє глибоке занурення в образи героїв, роблячи їх живими та автентичними. Його участь у виставах «Даринка, Гриць та нечиста сила» та «Котигорошко» є яскравим свідченням того, як через акторську гру оживають персонажі українського фольклору та літератури, передаючи глядачам атмосферу [52].

Не менш значущою є акторська майстерність Марини Кошкіної, яка вражає своєю проникливістю та здатністю викликати сильний емоційний відгук у глядачів. Вистави «Мартин Боруля» та «Безталанна», у яких вона бере участь, є важливими зразками української драматургії, що розкривають соціальні й

моральні проблеми через призму національної свідомості.

Олександр Бегма також зробив значний внесок у відтворення української культурної ідентичності на сцені. Його роль Лукаша у виставі «Verba» за мотивами «Лісової пісні» Лесі Українки не лише підкреслює глибину образу, а й додає новий вимір завдяки створенню музичного супроводу, що органічно вплітається у драматичну структуру постановки. Це є прикладом того, як актор може не лише інтерпретувати класичний текст, а й переосмислювати його засобами сучасного театру.

Дмитро Олійник, у свою чергу, активно розкриває національну ідентичність через ролі у виставах «Украдене щастя» та «Хлібне перемир'я». Його гра дозволяє глядачам глибше відчувати напругу між традиційними моральними нормами та викликами сучасності, що робить театр простором для суспільного діалогу та переосмислення національних цінностей [52].

Акторська гра не лише відтворює сюжетну канву вистав, а й виступає важливим інструментом формування й передачі національно-культурної ідентичності. Через майстерність акторів, традиційні сюжети, образи та цінності отримують нове життя, допомагаючи сучасним глядачам усвідомити свою культурну спадщину та її місце у сьогоденні.

Драматургія, режисура та акторська гра є взаємодіючими елементами, що сприяють відображенню та формуванню національно-культурної ідентичності. Вони не лише відтворюють культурні й історичні реалії, але й активно впливають на суспільні настрої, зміцнюючи національну самосвідомість і зберігаючи важливі культурні цінності в умовах глобалізації та викликів сучасного світу.

У цілому, драматургія, режисура та акторська гра в умовах війни відіграють вирішальну роль у збереженні та трансляції української національної ідентичності. Через нові образи, інтерпретації та сценічні засоби театр формує глядацьке сприйняття культури як живого, актуального й незамінного елементу нації. Культурний код, що проговорюється зі сцени, сприяє усвідомленню своєї приналежності та об'єднує суспільство в часи кризи.

Висновки до Розділу 2

У межах розділу було узагальнено основні закономірності функціонування сучасного українського театру як динамічного соціокультурного явища, що реагує на суспільні трансформації, політичні виклики та запити часу. У ході дослідження:

- з'ясовано провідні напрями розвитку театрального мистецтва, зокрема зростання ролі незалежних колективів, експериментальних форм і жанру «нової драми»;
- встановлено залежність театру від соціально-політичного контексту: Революція Гідності, анексія Криму, окупація Донбасу та повномасштабна війна суттєво вплинули на зміст і функції театрального мистецтва;
- охарактеризовано театр як засіб публічного осмислення колективного досвіду, простір для свідчення, пам'яті та формування національної ідентичності;
- конкретизовано роль драматургії, режисури та акторської гри в актуалізації національних тем і трансляції культурної спадщини;
- виявлено прагнення українських митців до оновлення виразних засобів, зокрема шляхом поєднання традиційної культури з мультимедійними технологіями, що забезпечує збереження культурного коду в сучасному форматі.

Усі ці аспекти засвідчують, що сучасний український театр виконує не лише художню, а й комунікативну, соціальну та ідентифікаційну функцію, перетворюючись на потужний інструмент культурного спротиву та самоусвідомлення в умовах війни.

РОЗДІЛ 3

ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ТЕАТРИ

3.1. Національна тематика у сучасному українському театрі

Сучасний український театр активно звертається до національної тематики, осмислює історичні події, культурну спадщину та реалії сьогодення. Він повертається до минулого, відновлюючи й інтерпретуючи заборонені раніше п'єси, будує діалог між традицією та сучасністю. Завдяки цьому на сцені можна побачити як гостросоціальні постановки, які відображають як багаторічну історію України та сучасні військові події, так і глибоке, уважне переосмислення класичної української драматургії. Спільною рисою цих різнопланових вистав є тісний зв'язок із національною культурою, який проявляється у виборі тем, сюжетів, сценографії та музичного оформлення. Це робить український театр важливим носієм та інтерпретатором національної ідентичності.

Сучасний український театр повертає до життя культурну спадщину, яка свого часу зазнавала репресій та цензури. Яскравим прикладом цього є фольк-опера «Коли цвіте папороть» Євгена Станковича, яку заборонили ще у 1978 році через її відверте звернення до українського фольклору та етнічної самобутності. Попри те, що постановку готували для міжнародного показу, партійне керівництво за кілька годин до прем'єри скасувало її, побачивши загрозу у популяризації національної культури [51].

Лише у 2017 році ця знакова вистава нарешті знайшла своє місце на сцені Львівської національної опери у постановці Василя Вовкуна. Вона стала актом відновлення історичної справедливості та визнанням цінності української фольклорної традиції. Сюжет розгортається навколо важливого традиційного свята Івана Купала. Вистава гармонійно поєднує симфонічну музику з автентичним хоровим співом, народну обрядовість із сучасною хореографією, а масштабну сценографію збагачує відеопроєкція [51].

Театр по-новому розглядає сторінки старих сюжетів через призму сучасності. Постановка «Вій. Король землі» режисера Владислава Троїцького – яскравий приклад того, як класична література стає основою для нового театрального висловлювання [52]. Ця вистава, створена у співпраці з швейцарським театром Віді Лозанна, зберігає зв'язок із творчістю Миколи Гоголя, проте радикально переосмислює його повість «Вій». Головні герої – два студенти із Швейцарії – приїжджають в Україну в пошуках пригод та далеких родичів. Події переносяться у сучасне карпатське село, де замість містики і жаху класичного Вія постає гуцульське весілля, багате на традиції та символізм. Сценографія, яка наповнена деревом у різних формах – підвішені стовбури, тирса, традиційні меблі – створює метафоричний простір гуцульського світу. Режисер також використовує візуальні алюзії на знакові українські кінострічки «Тіні забутих предків» Сергія Параджанова та «Білий птах з чорною ознакою» Юрія Іллєнка, що розкриває національну тематику. Прослідковується гордість та захоплення своєю ж нацією, культурою та традиціями. Про це говорить і жива музика етнохаос гурту «ДахаБраха», який поєднує автентичність із сучасними експериментами.

Однією з постановок, у яких також переосмислено надбання української літератури, є вистава «Безнадійні?» режисерки Валерії Федоріщенко, представлена у камерному театрі «Маланка», який відкрився в Києві у 2023 році [52]. В основі вистави – новели Василя Стефаника, які демонструють глибоко національну тематику: боротьбу за людську гідність, стосунки між поколіннями, виснажливу працю та сподівання на краще майбутнє. Ця вистава складається з низки сюжетів, які об'єднані художнім стилем та спільним мотивом існування українського народу із стражданням та надією.

Театральне втілення новел Стефаника, сповнене символізму та ліричності, додає прозовим текстам поетичності. Монологи героїв, переплітаючись між собою, формують загальний наратив, у якому сон межує з реальністю, а буденність – із глибокими філософськими роздумами. Валерія Федоріщенко демонструє у «Безнадійних?» як театр переосмислює класику, створює актуальні,

емоційно насичені вистави, які дають змогу глядачам відчутти нерозривний зв'язок із власною культурою та історією.

Одним із прикладів експериментального підходу до переосмислення історичних подій через призму сатири та гротеску є вистава «Червоне, чорне і знову червоне» режисера Максима Голенка. Вона була представлена Диким театром, для якого гротескні персонажі, жорстокість та натуралістичність сцен вже стали притаманними рисами [15].

Постановка переносить глядача у добу Махновщини із естетикою вестерну, що створює провокативну інтерпретацію українського минулого та його відлуння в сучасності. Центральна сюжетна лінія будується навколо двох анархістів, які отримують завдання доставити важливу скриньку батькові Махну, але через низку подій вона потрапляє до рук ворогів. Простір постановки відтворює атмосферу Слобожанщини 1920-х років, але водночас натякає на реалії сходу України 2014 року, проводячи паралелі між минулим і теперішнім. Незвичним є і формат показу вистави – просто неба, що створює натуральну і автентичну атмосферу та сприяє повному зануренню в епоху та сюжет.

Український театр активно переосмислює національну класику через засоби музики, пластики та символізму. Повість «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського знайшла своє втілення не тільки у фільмі Сергія Параджанова, але й у виставі режисера Івана Уривського [52].

Центральною темою постановки, як і першоджерела, залишається трагічна історія кохання Івана та Марічки, у якій переплітаються почуття та ворожнеча, життя та смерть. Режисер відходить від традиційного наративу, створюючи виставу, яка базується на живій музиці та хореографії. Постійна присутність оркестру, виконання акторами народних пісень та традиційних танців занурюють глядачів у атмосферу карпатського життя і підкреслюють тісний зв'язок поколінь через фольклорні коди. Постановка заглиблюється у питання спадковості культурних традицій, автентичності народного світогляду. Вона зберігає дух українського фольклору та розкриває його у сучасному сценічному форматі.

Вистава «Вертеп», режисерки Оксани Дмитрієвої, створена у співпраці

Харківського та Львівського театрів ляльок, є ще одним вражаючим прикладом поєднання національних традицій та сучасного театрального мислення. Прем'єра відбулася у грудні 2022 року, напередодні Різдва, коли його мотиви стали відправною точкою для глибокого осмислення війни та національної ідентичності [51].

Режисерка у своєму музичному ляльковому перформансі звертається до класичних елементів вертепу, використовує канонічні тексти з Біблії, колядки та перкусійні звуки, які створюють атмосферу ритуалу. Вистава не має традиційного сюжету, але натомість розкривається через образи та символи, які передають боротьбу Добра та Зла – тему, що знову набула особливої актуальності в умовах війни. Вертеп, як частина національної культурної спадщини, створює актуальний і глибокий дискурс про віру в перемогу та відродження, повертаючи до витоків української духовності та боротьби.

Національна тематика у сучасному українському театрі представлена також шляхом нового прочитання катастроф у виставі «Chornobyldorf». Це – археологічна опера, створена Іллею Разумейком та Романом Григорівим, яка здобула міжнародне визнання, увійшовши в 2021 році до шістки найкращих опер світу за версією конкурсу Music Theater Now. Назва вистави поєднує два символічні топоніми – Чорнобиль і Цвентендорф, міста, що пов'язані історією ядерної енергетики. Одне з них стало місцем найбільшої техногенної катастрофи ХХ століття, а в іншому, через страх перед подібною аварією, так і не було відкрито атомну станцію [51].

У виставі автори звертаються до теми постапокаліптичного світу, в якому нащадки тих, хто пережив серію катастроф – техногенних, епідемічних та кліматичних, – намагаються відбудувати поселення на руїнах атомної станції. Опера використовує нетрадиційні та модифіковані народні інструменти, які супроводжують дію, а й іноді перебирають на себе всю увагу, поглиблюючи атмосферу відродження через руйнацію.

Постановка включає записані перформанси, зокрема в Зоні відчуження, біля Каховського водосховища та на Запорізькій атомній станції. Ці локації вже стали

символами не лише ядерної історії, а й актуальних воєнних реалій. Чорнобильська зона, яка стала об'єктом окупації на початку повномасштабного вторгнення, атомна станція в Енергодарі, яка залишається під контролем агресора, дають додатковий вимір виставі і водночас відображають трагічні події минулого та сьогодення.

Національна тематика у сучасному українському театрі представлена також у «Лісовій пісні» в інтерпретації Андрія Приходька [51]. Цей класичний твір Лесі Українки отримав нове звучання в контексті сучасних українських реалій. Режисер пропонує подивитися на відому драму-феєрію крізь призму трагедії особистості, яка не може знайти свій шлях у житті. Першочергово наближена до оригіналу вистава поступово трансформується в драму, яка відображає крах індивідуального життя Лукаша і при цьому ставить перед глядачем питання щодо долі цілої нації.

Три акти цієї постановки, названі «колядами», поєднують різні етапи історії України – від початку ХХ століття до радянських часів і до сучасності. Так, у кожному етапі звучать алюзії на історичні катастрофи та духовні страждання українців.

Музичне наповнення вистави побудоване на народних піснях, від дзвінкого соло до хорового співу лісових жителів, які виконують акапельно пісні з Полісся та Гуцульщини. Це поглиблює національну тематику та надає виставі особливого емоційного забарвлення.

Таким чином, національна тематика у сучасному українському театрі реалізується через переосмислення класичних текстів, використання фольклорних кодів, музики, символізму та актуалізацію історичних подій. Сценічні рішення режисерів демонструють прагнення зберегти культурну пам'ять та осмислити її в контексті сучасності, надаючи театру ролі активного творця ідентичності. Через вистави на основі творів українських класиків театр перетворюється на платформу рефлексії, пам'яті й культурного спротиву.

3.2. Вплив сучасного українського театру на формування національної

свідомості глядачів

Театр є важливим інструментом у формуванні національної свідомості, адже він відображає суспільні процеси та виклики, з якими стикається країна. Одним із ключових аспектів цього процесу є документальний театр, який виводить на сцену реальні події та особисті переживання людей, ставлячи їх у центр уваги [51]. Театральні постановки, які ґрунтуються на реальних свідченнях та переживаннях, здатні зберігати історичну пам'ять, впливати на сприйняття важливих моментів історії та формувати колективну ідентичність.

Вистави, створені на основі реальних подій, таких як Євромайдан та війна, дають змогу глядачам зануритись у реальні переживання учасників. Творчість вже згаданого раніше Андрія Мая є яскравим прикладом такого театру. Через призму особистих історій він допомагає розуміти глибину і значення національних подій. У цьому контексті сучасний театр є важливим засобом формування національної свідомості глядачів, підтримки єдності та пошуку нових шляхів для самовираження українського народу.

З початком подій Євромайдану в Києві Андрій Май активно долучився до процесу. Він організовував зустрічі з драматургинею Наталею Ворожбит, студентами, акторами, режисерами та іншими драматургами [1]. Вони записували на відео як діляться переживаннями та роздумами про Майдан, щоб потім зробити з цього основу для драматургії. Цей процес тривав кілька місяців, з листопада 2013 до лютого 2014 року, а вже в березні 2014 року частина цих записів лягла в основу п'єси Наталії Ворожбит. Пізніше, у 2014 році, з'явилась документальна вистава «Щоденники Майдану», яка увійшла до репертуару театру ім. Івана Франка. Але замість того, щоб створювати політичну постановку, Андрій Май зосередився на філософському та психологічному підході, щоб глядач міг поринути в особисті переживання учасників Майдану. Матеріал, з яким працював режисер, ставить акцент на людяності, гуманізмі, справедливості та пошуку місця кожної людини в подіях, що відбуваються.

Актори у виставі «Щоденники Майдану» портретують реальних людей,

передаючи частковий образ свідка. Цей підхід також реалізується в двох наступних моновиставах Андрія Мая – «Кордони і відстані» та «АТО: інтерв'ю з військовим психологом». Триптих, який утворюється, має спільну мету: розібратися в тому, що ж відбувається в країні очима її громадян [1]. Андрій Май поєднує українські традиції, культуру, переживання та основні ідеї нашої нації, передаючи їх через документальність. Цей підхід має великий вплив на формування національної свідомості глядачів, оскільки допомагає усвідомити важливі історичні моменти та особисті історії, які разом створюють унікальний наратив про події, які стали частиною української ідентичності.

Процес становлення України як незалежної держави вимагає від кожного громадянина розуміння своєї ролі в суспільстві та глибокого усвідомлення своєї національної ідентичності. З огляду на те, що незалежність України є результатом багаторічної боротьби за державність, цей процес стає основою для формування нації, здатної до самоідентифікації та активної участі в суспільному та політичному житті країни. Виховання громадян, які будуть відповідальними за власну долю й активно підтримувати розвиток культури, традицій, цінностей та сприяти зміцненню незалежності країни є важливою складовою цього процесу. Виховання патріотизму стає однією з основних цілей освіти та відображає тенденцію до формування громадян, які здатні до критичного мислення, збереження культурної спадщини та прийняття відповідальних рішень на користь країни.

Особливо важливо, щоб молодь формувала свою життєву позицію, яка відображала б ставлення до держави, загальнолюдських та національних цінностей, своєї культури й народних традицій. Одним із основних завдань сучасної системи українського виховання є розвиток і поширення ідеї національної свідомості, що ґрунтується на етнічній ідентичності.

Самосвідомість громадян є вирішальним фактором, який впливає на їхнє ставлення до національних процесів та питань, які визначають майбутнє нації. Маючи глибоке усвідомлення своєї приналежності до певної нації, люди зазвичай розвивають почуття відповідальності за її долю, прагнення зберігати її

культурні та соціальні цінності. Саме це усвідомлення є основою для формування національного характеру – комплексу психоемоційних рис, моральних орієнтирів і соціальних установок, які визначають поведінку громадян у суспільстві.

Рівень національної свідомості можна виміряти через кілька важливих аспектів. Одним із головних є знання історії свого народу, адже історичні події, герої, символи та культурні досягнення сприяють глибшому розумінню національних цінностей та важливості збереження культурної спадщини. Ставлення до традицій, свят, обрядів і символів також є індикатором рівня свідомості. Громадяни, які поважають і зберігають свої традиції, шанують минуле. Вони активно долучаються до процесу його збереження та розвитку. Окрім того, не менш важливим елементом національної свідомості є ставлення до рідної мови. Мова є не лише засобом комунікації, а й важливим носієм культури та історії. Підтримка рідної мови, її вивчення та використання в усіх сферах життя сприяє збереженню національних традицій. Почуття національної гідності є ще одним важливим показником національної свідомості. Воно включає в себе повагу до своєї нації, гордість за її досягнення, а також готовність захищати її інтереси на різних рівнях. Такі речі мотивують бути активним учасником суспільного життя країни та пробуджують працювати над її розвитком.

Національна ідея, яка ґрунтується на культурних цінностях, включає в себе політико-правові та ідеологічні аспекти, які сприяють розвитку і зміцненню національної ідентичності в умовах глобалізації та зовнішніх викликів. Культурні цінності є основою національної ідеї та формують у громадян відчуття приналежності до спільноти, здатність до самовизначення та прагнення до збереження національної спадщини. Національна свідомість та ідея виступають не лише основою для розвитку нації, а й захисним механізмом у процесах глобальних змін.

Діяльність Національного академічного українського драматичного театру ім. М. Заньковецької у Львові, зокрема постановка спектаклю за п'єсою І. Котляревського «Наталка Полтавка», є яскравим прикладом того, як театральне

мистецтво відображає національну культуру та менталітет [51]. Вистава зберігає глибокий зв'язок із українськими традиціями: актори грають розмовною українською, що додає спектаклю автентичності, народні костюми та декорації, які відтворюють українське село, створюють атмосферу справжнього народного життя. П'єса передає основні принципи українського світогляду, де добро, любов та чесність завжди перемагають. Вона показує моральні цінності, які лежать в основі нашої національної ідентичності, зберігає зв'язок поколінь та актуалізує культурні традиції через мистецтво.

Театральне мистецтво володіє власною морфологією, методами функціонування, знаковою системою для зображення, специфічними засобами виразності та методиками створення і подачі образу. Воно включає також технології підготовки акторів і режисерів. З огляду на досвід минулого та сучасності, театр є одним із найвпливовіших засобів формування свідомості та поведінки людини. Хоча сучасна аудиторія перегружена інформацією з інтернету, телебачення та інших медіа, і часто шукає у театральних постановках не більше, ніж просту розвагу або моментальне задоволення, театр, намагається поєднати те, чого хоче глядач із своїми функціями та задовольнити не тільки потребу у відпочинку, а й виховувати в глядачах почуття національної гідності, поваги до культури, історії та традицій.

Важливою задачею сучасного театру є стимулювання глядачів до роздумів, до усвідомлення своєї ідентичності. Злагоджена творча взаємодія акторів, режисерів та інших учасників театального процесу стає основою для створення культурних подій, які можуть впливати на формування національної свідомості. Вистави, які поєднують високу художню якість з актуальними соціальними та моральними питаннями, здатні стати важливими подіями в духовному житті суспільства.

Вибір форми постановки, будь то авангардний театр чи перформанс, завжди залежить від того, яку мету ставить перед собою режисер [52]. Якщо для деяких сучасних жанрів, таких як хепенінг, характерна насамперед розважальна функція, то для українського театру важливою є також його соціальна та моральна

складова, яка може ставити перед глядачем запитання про національні цінності, ідентичність і майбутнє країни. Акторська майстерність та режисерська концепція повинні йти в ногу з вимогами часу, опановувати новітні методи акторської роботи та використовувати інноваційні сценічні технології. Проте ці інновації повинні поєднуватися з глибоким розумінням національних культурних традицій і цінностей, які складають основу національної свідомості.

У театральному процесі важливою є не тільки технічна майстерність, а й здатність розуміти та передавати глобальні соціокультурні контексти, в яких існує українське суспільство. Крім здатності відображати реальність, театр має ставити важливі питання щодо моральних і духовних орієнтирів нації. В умовах інформаційної революції, коли доступ до знань став спрощеним, а часто й поверхневим, важливо, щоб театр став одним з майданчиків для глибоких роздумів про людську сутність та роль культури в житті суспільства [52].

Особливо значущим є виховання майбутнього покоління митців, які через свої вистави зможуть передати глядачам емоції, глибокі культурні та моральні істини. Актори і режисери можуть створювати твори, які формують національну свідомість глядачів, сприяють їх емоційному та інтелектуальному збагаченню, саме через поєднання теоретичної підготовки, творчої праці та інтелектуального розвитку.

В умовах сучасності формування національної свідомості глядачів стає важливим завданням. Театр потребує постійних змін і адаптацій до нових соціокультурних реалій. За роки незалежності України театральний простір не отримав належного розвитку у вигляді масштабних фестивалів або активного обміну творчими кадрами між театрами, що призвело до певної ізольованості та слабких комунікативних зв'язків в українському театральному середовищі. Проте, саме в умовах цієї кризи народжуються нові ініціативи та напрямки, що сприяють зміцненню національної свідомості через театр.

Найцінніше в українському театрі посттоталітарної радянської доби – це прагнення до створення авторського театру, який ставить акцент на театральну архітектуру, полістилістику та поліжанровість. Такі проєкти мають здатність не

тільки розважати, але й провокувати глядача на роздуми щодо історії та сучасних викликів, з якими стикається українське суспільство.

Сучасний театр має змінюватися відповідно до часу, враховуючи потреби різних аудиторій і, водночас, зберігаючи традиції та культурні здобутки. Режисери, які працюють в епоху постмодерну, мають здатність з'єднувати різні стилі та жанри, створюючи нові театральні мови. Такий підхід дозволяє залучати глядачів з різними поглядами і рівнями знань. Театр відображає та активно формує національну свідомість, встановлюючи важливий контакт із суспільством через естетичні та ідеологічні засоби.

Соціокультурні реалії значно впливають на формування нових тенденцій в українському театрі, які, у свою чергу, відіграють важливу роль у формуванні національної свідомості глядачів. Професійна підготовка українських митців, зокрема завдяки участі в міжнародних обмінах творчими кадрами, сприяє розвитку нового театрального мислення, яке враховує глобальні тенденції, зберігаючи національну ідентичність. Співпраця українських театрів з іноземними колективами та активна участь у міжнародних фестивалях сприяють впливу світових театральних практик на українську сцену, водночас формуючи власний унікальний стиль. Обмін досвідом та поширення за межі країни сприяє популяризації українських традицій та зацікавлює інші нації заглибитись у нашу історію та культуру,

Удосконалення процесу підготовки акторів та режисерів через освоєння нових методик та естетичних пошуків на основі світового театрального досвіду створює потужний механізм для поширення цінностей через мистецтво. Розширення програм навчання іноземними мовами та доступність інформації про світові театральні школи сприяють збагаченню професійної підготовки майбутніх митців та відкривають нові горизонти для їх творчих пошуків.

Одним із важливих аспектів сучасного українського театру є розвиток нових форм театрального мистецтва, таких як відео- та 3D шоу. Це дозволяє привертати увагу молодій аудиторії та надавати нові можливості для вираження національних ідей через новітні технології. Такі інновації сприяють формуванню

естетики, яка поєднує традиції та сучасні тенденції, актуалізує національну тематику і викликає у глядачів почуття гордості за свою культурну спадщину.

Не менш важливою є підтримка саме державою розвитку альтернативного та експериментального театру, який дозволяє створювати нові платформи для вираження національних ідеалів та сприяє формуванню національної свідомості глядачів через театральні проєкти. Поляризація українського сучасного театру дає можливість кожному глядачеві знайти свій шлях до осмислення національної ідентичності через мистецтво, а також сприяє глибшому розумінню власної культури, історії та соціальних реалій.

Враховуючи складну політичну ситуацію і постійну потребу в підтримці, взаєморозумінні та єдності, театр вкотре стає майданчиком для роздумів та віддушиною суспільства. У ньому громадяни знаходять джерело сили стояти далі і об'єднуватись проти ворога. Театр візуалізує події минулого, щоб ми не забували якою ціною живемо зараз під українським стягом, втілює на сцені мрії та сподівання кожного українця, щоб ми пам'ятали за що боремось і для чого прокидаємось щодня. Театр пробуджує глибокі роздуми про те, ким ми є та чия кров тече в наших жилах. На сцені знову оживають постаті, які поклали свої життя за майбутнє, в якому ми живемо зараз. Театр нагадує проти кого і чому ми досі боремось та відстоюємо свою суверенність та культуру.

Отже, сучасний український театр виконує важливу місію формування національної свідомості глядачів через відображення історичних досвідів, акцент на моральні орієнтири та актуалізацію цінностей. Засоби документального театру, інтеграція культурних символів та інноваційні формати сприяють глибшому усвідомленню приналежності до нації. Театр набуває ролі соціокультурного інструмента, що не лише відображає реальність, а й формує духовно відповідальних та свідомих громадян.

Висновки до Розділу 3

Третій розділ дослідження присвячено аналізу способів виявлення та

формування національно-культурної ідентичності у сучасному українському театрі.

У результаті аналізу:

- з'ясовано, що сучасні театральні постановки активно звертаються до тем національної історії, фольклору, колективної пам'яті, пропонуючи нові форми осмислення класичних текстів і культурних символів;
- визначено, що театр, адаптуючи традиційні мотиви до сучасного контексту, виступає не лише як мистецький феномен, а як простір збереження і трансформації національної ідентичності;
- охарактеризовано документальний театр як важливий засіб впливу на глядацьке сприйняття історичних подій і особистих наративів, здатний формувати відчуття причетності до спільного культурного досвіду;
- проаналізовано роль театру у процесах формування національної свідомості, зокрема через емоційний резонанс, актуалізацію морально-етичних цінностей та діалог із суспільними викликами;
- виокремлено ключові тенденції розвитку українського театру, серед яких – поєднання традицій і новаторства, використання сучасних сценічних технологій, зростання ролі альтернативних та незалежних театрів;
- підкреслено значення театру як чинника національного єднання, що здатний об'єднувати глядачів навколо спільних культурних кодів і відповідей на питання «хто ми» та «чому важливо пам'ятати».

Таким чином, сучасний український театр постає як динамічне середовище, в якому національно-культурна ідентичність зберігається, активно твориться, переосмислюється та передається в умовах нових історичних викликів.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило комплексно осмислити феномен сучасного українського театру як важливого простору формування та репрезентації національно-культурної ідентичності. Усі структурні частини роботи – від теоретичного обґрунтування до аналізу конкретних сценічних практик – дали змогу виявити способи впливу театру на національну свідомість та зрозуміти внутрішню логіку культурних трансформацій, які відбуваються в мистецькому середовищі України останніх десятиліть.

На першому етапі дослідження було зосереджено увагу на уточненні поняття національно-культурної ідентичності. Встановлено, що це складне багаторівневе явище, яке охоплює як раціональні, так і емоційно-чуттєві компоненти. Ідентичність пов'язана з розумінням приналежності до певної нації та глибшими процесами пам'яті, традицій, мови, символічних уявлень і способів поведінки. Театр здатен репрезентувати ці шари ідентичності у сценічній формі, яка водночас і пізнавальна, і емоційно залучаюча.

Теоретична база дослідження була сформована на основі праць із соціології культури, психології, культурології та театрознавства. Систематизація наукових підходів дала змогу поглибити розуміння сутності ідентичності та обґрунтувати актуальність звернення саме до театру, як до одного з головних інструментів її формування у сучасному українському суспільстві. У цьому контексті важливою стала ідея про театр як медіатор між минулим і теперішнім, індивідуальним досвідом і колективною пам'яттю.

У другому розділі увагу зосереджено на особливостях функціонування українського театру в умовах соціальних і політичних змін. З'ясовано, що події Майдану, війна на сході України, російсько-українська повномасштабна війна 2022 року, загострили суспільну потребу у відвертому мистецтві, здатному рефлексувати події та об'єднати спільноту навколо спільних цінностей. Театр у цей період став простором не лише естетичного, а й етичного вибору та набув функції соціального і культурного резистенту.

Проаналізовано зміни, що відбулися у драматургії, режисурі, акторській грі, сценографії, і встановлено, що в центрі уваги театру опинилися питання ідентичності, гідності, травми, пам'яті, приналежності. Водночас театр активно реагує на трансформації суспільства, експериментує з формою, звертається до документального матеріалу, порушує складні моральні дилеми. Це вказує на зростання самосвідомості театральної спільноти та її готовність формувати дискурс національної культури.

У третьому розділі досліджено, як конкретні вистави, створені українськими театрами протягом останніх років, репрезентують національну тематику. У фокусі опинилися приклади як класичного репертуару, що переосмислюється у сучасному ключі, так і нові драматургічні твори, які створюються безпосередньо як рефлексія на сучасні події. Зокрема, розглянуто роль документального театру, який через особисті свідчення, інтерв'ю, спогади, надає сценічній дії глибини й достовірності. Саме цей тип театру виявився особливо дієвим у справі формування національної свідомості, оскільки він апелює до емпатії, співпереживання, етичного вибору.

Узагальнюючи результати, можна стверджувати, що всі поставлені в проєкті завдання виконано. Сформовано цілісне уявлення про функціонування театру як інструмента формування національно-культурної ідентичності. Театр постає як відображення суспільних процесів, як середовище, яке формує емоційне ставлення до нації, підтримує зв'язок із традицією, артикулює складні історичні наративи та стимулює суспільний діалог.

Водночас у процесі дослідження виокремлено кілька напрямів, які потребують подальшого аналізу. Це, зокрема, специфіка формування регіональної ідентичності в театрах різних областей України, вплив театру на молодь і дитячу аудиторію, а також трансформація театрального простору в умовах цифровізації й медіатизації культури. Актуальними залишаються й питання ролі театру в умовах посттравматичного досвіду. Перспективним напрямом є також дослідження того, як цифрові технології змінюють театральне мовлення та впливають на сприйняття національної культури.

Таким чином, сучасний український театр виконує складну й водночас надзвичайно важливу функцію. Він фіксує культурні зміни, активно формує спосіб мислення, моделює ставлення до історії, актуалізує національні цінності та допомагає суспільству не втратити себе в період глибоких зламів. Театр стає точкою опори, завдяки якій українці мають змогу говорити про свою ідентичність не декларативно, а через дію, образ, співпереживання й пам'ять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрій Май: режисер, громадянин і провокатор. Theatre : веб-сайт. teatre.com.ua/portrait/onjunkturnyk-ndrijaj-rezhysergromadjanyn-i-provokator/
2. Бевз Т. Вплив глобалізації на утвердження національної ідентичностей умовах війни: виклики і загрози. Українознавство. 2022. №3(84). С. 8-26. URL: [https://doi.org/10.30840/24137065.3\(84\).2022.263588](https://doi.org/10.30840/24137065.3(84).2022.263588)
3. Бевзюк-Волошина Л. Сценограф чи режисер: пріоритет авторства в сучасному театрі. Наук. вісник Київ. нац. ун-ту театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. 2014. Вип. 15. С. 64–71.
4. Бех І. Д. Ідентифікація у вихованні та розвитку особистості. Педагогіка і психологія. 2013. № 4 (81). С. 42–49.
5. Бех І., Журба К. Концепція формування у підлітків національно-культурної ідентичності в загальноосвітніх навчальних закладах. Гірська школа українських Карпат. 2017. Т. 16. С. 24–33.
6. Бех І., Журба К., Шкільна І. Формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах (констатувальний етап дослідження). Черкаси : ЧОППОП, 2017. 83 с.
7. Бондарева О. Сучасна українська military-драма. URL: <https://ktm.ukma.edu.ua/index.php/ktm/article/view/374/410>.
8. Бурнашов І. Бум незалежних театрів. URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2018/teatr18.pdf
9. Бурнашов І. Сучасні виміри українського театру. URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2020/Teatr.pd.
10. Васильєв С., Чужинова І., Соколенко Н., Салата О., Тукалевська О., Жила В. Український театр: шлях до себе. Здобутки, виклики, проблеми. К., 2018. 145 с.
11. Веселовська Г. Постколоніальний дискурс в інсценізаціях сучасної української прози театрами України. Вісник Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв. Серія: Сценічне мистецтво. 2019. Т. 2. № 1. С. 73–85.

12. Газіна І. Формування першооснов національної самосвідомості у дітей старшого дошкільного віку засобами української народної музики : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2008. 197 с.
13. Гай-Нижник П. П., Чупрій Л. В. Формування загальнонаціональної ідентичності українців в контексті сучасних викликів. Гілея: науковий вісник. Київ, 2015. Вип. 101 (№10). С. 474-481.
14. Герчанівська П. Е. Етнічна та національна ідентичності: вектори розвитку. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2021. № 4. С. 3-8. URL: <https://www.cceol.com/search/viewpdf?id=1055005>
15. Дикий театр. Wild-T : веб-сайт. URL: <http://wild-t.com.ua/>
16. Для мене театру онлайн не існує – режисер Стас Жирков. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20210327-dlya-mene-teatruonlajn-ne-isnuye-rezhyser-stas-zhyrkov/>
17. Етнос і соціум / відпов. ред. Б. Попов. Київ : Наукова думка, 1993. 165 с.
18. Журба К. До актуальності формування національно-культурної ідентичності підлітків. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал. 2016. С. 93–96.
19. Журба К. О. Вікові особливості виховання смисложиттєвих цінностей у школярів основної і старшої школи. Матеріали VII Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій : у 2-х т. / [упор. Назаренко Г. А.]. Черкаси : ЧОШОПП, 2015. Т.1. С. 62–66.
20. Закон України «Про культуру» від 14 грудня 2010 р. № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>.
21. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
22. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: моногр. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
23. Кресіна І. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси : етнополітологічний аналіз. Київ : Вища школа, 1998. 392 с.

24. Куненець Н. Е., Липак Г. І. Консолідовані інформаційні ресурси установ соціальної пам'яті: виклики сучасності. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2017. № 4. С. 21-25.
25. Кучера Т. Соціально-філософські принципи регіоналізму як механізму розвитку гуманітарної освіти в умовах трансформації суспільства. Вища освіта України. Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи : методологія, теорія, технології». Рівне : РДГУ, 2007. Т. 3. 227 с.
26. Литвиненко А. Про мовно-культурну самоідентифікацію в молодіжному середовищі зрусифікованого міста. Урок української. 2007. № № 7–8. С. 8–11.
27. Матвієнко О. Психологічні аспекти взаємодії в мета системі «люди – об'єкти – середовище» при здійсненні інформаційної діяльності. Управління сучасним менеджментом. 2001. № 4–6 (2). С. 60–66.
28. Мельничук Ю. Український театр на шляху до власної ідентичності: історичні передумови, виклики та перспективи. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. 2021. № 46. С. 151-158. URL: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v38i.483>
29. Миклашевський Й.М. Музична й театральна культура Харкова XVIII – XIX ст. К. : Вид-во «Наукова думка», 1967. 147 с.
30. Наконечна О. В. Детермінанти створення і втілення сценічного образу в театральному мистецтві: Монографія. Одеса : Астропринт. 2006. 248 с.
31. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>
32. Неждана Н. Міжнародні тенденції у сфері незалежних театральних ініціатив та український <http://kurbas.org.ua/projects/almanah13/07.pdf>
33. Никоненко Р. Тенденції розвитку українського театального мистецтва кінця XX – початку XXI ст. Актуальні питання гуманітарних наук. 2023. Вип. 59. Т. 2. С. 93-97. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-2-13>.
34. Нищук Є. моновистави в Жанрові соціокультурному модифікації

дискурсі російсько-української війни в 2022 році. Актуальні питання гуманітарних наук. 2022. №55. С. 97-102. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/55-2-15>

35. Огнев'юк В. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку (світоглядно-методологічний аспект) : дис докт. філос. наук. Київ, 2003. 400 с.

36. Орлова О. І. Сучасні тенденції розвитку театру в Україні: соціологічний аспект. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2018. Вип. 79. С. 141-150.

37. Паві П. Словник театру. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. 640 с.

38. Перформанс, присвячений українським воїнам у Івано-Франківську. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=RgBK-ZIufE0>.

39. Підгора-Гвяздовський Я. Наталя Ворожбит, сценаристка «Кіборгів»: «У нас у кожній частині України йде своя війна». detector.media. 2017. URL: <https://detector.media/community/article/132160/201711-21-natalya-vorozhbyt-stsenaryстка-kiborgiv-u-nasu-kozhniy-chastyni-ukrainy-yde-svoaya-viyna/>

40. Постанова Верховної Ради України «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» від 12 травня 2015 р. № 373-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-19#Text>

41. Потапчук Т. Теоретико-методичні основи формування національно-культурної ідентичності студентів вищих педагогічних навчальних закладів : дис. ... докт. пед. наук. Рівне, 2015. 467 с.

42. Про театр переселенця та театр, як андеграундну культуру. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=uiACckBM4Vk>

43. Рашидов С. Ціннісна свідомість сучасного студентства та проблеми її виховання. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогічні науки». 2013. № 13 (2). С. 217–223.

44. Роль театрального мистецтва у часі війни. Збруч, 2023. URL: <https://zbruc.eu/node/115133>

45. Саркісян Р. (Пост)документальний театр в роботі з травматичним

досвідом (онлайн-лекція для театральних митців та мисткинь). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=kqSXMа34eyw>

46. Симчич Н. Хата, або Кінець епохи вишневих садів. Жінка-українка. URL: <http://ukrainka.org.ua/node/4873>

47. Слуцький В. Український театр і війни. Історія та сьогодення. Науковий вісник київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. 2023. № 32. С. 70–74. URL: <https://doi.org/10.34026/1997-4264.32.2023.281326>

48. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки: наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641736-15#Text>

49. Струтинський Б. Д. Український театр під час російсько-української війни: зміни, проблеми, тенденції. Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І.К. Карпенка-Карого. 2023. № 32. С. 30-35. URL: <https://doi.org/10.34026/19974264.32.2023.281318>

50. Сучасний український театр у вимірі інтернет-культури. Головна сторінка DSpace. URL: <https://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/5231>

51. Сучасний український театр. Academia : веб-сайт. URL: http://www.academia.edu/17963152/Сучасний_український_театр

52. Сучасний український театр. Видатні актори і режисери : веб-сайт. URL: http://allref.com.ua/uk/skachaty/suchasniy_ukrainskiy_teatr_vidatni_aktori_i_rezhiseri?page=6

53. Філіпчук Г. Національна ідентичність: культурно-освітній вимір : монографія. Чернівці : Друк Арт, 2016. – 304 с.

54. Чепалов О. Витоки мистецтва режисури. Із призабутих робіт українських театрознавців. Вісник Київ. нац. унту культури і мистецтв. Серія: Сценічне мистецтво. 2019. № 2. С. 42-51. 10.31866/2616-759x. 2.1.2019.170748.

55. Чорна К. Основні пріоритети у вихованні національної свідомості і громадянської культури старшокласників. Педагогіка і психологія. 1991. № 1. С. 105–131.

56. Шевченко О. Національна ідентифікація у становленні «Я-образу» особистості : автореф. дис канд. психол. наук. Київ, 2005. 20 с.
57. Шкільна І. Формування національно-культурної ідентичності старших підлітків в умовах пограниччя. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2018. № 22. С. 295–306.
58. Юган Н.Л. Формування національної ідентичності українського суспільства засобами театру. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2019. № 2. С. 341-345. D URL OI: <https://doi.org/10.32461/22263209.2.2019.177715>
59. Юдова-Романова К., Стрельчук В., Чубукова Ю. Режисерські інновації у використанні технічних засобів і технологій у сценічному мистецтві. Вісник Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв. Серія: Сценічне мистецтво. 2019. № 2. С. 52-72. 10.31866/2616-759x.2.1.2019.170749.
60. Ян І. М. Репертуар Українського музично-драматичного театру як чинник збереження культурних традицій Української нації (остання третина XIX початок XX ст.). Культура України. 2018. № 61. С. 342-351. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.061.034>
61. Ярослава Кравченко «Сміх та гріх». Радіо «Накипіло»: подкаст. URL: <https://radio.nakupilo.ua/podcast/yaroslava-kravchenko/>
62. Smith A. D. National Identity. University of Nevada Press, 1991. 226 p.